

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

OSOBNOST J. A. KOMENSKÉHO V PRÓZÁCH
LEONTINY MAŠÍNOVÉ

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubiček, Ph. D.

Autor práce: Jiří Drtil

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání a přírodopis se zaměřením na vzdělávání

Meziboří 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Jiří Drtil

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph. D. za podnětné připomínky a cenné rady, které mi pomáhaly při psaní mé bakalářské práce, a především za ochotu a čas věnovaný této práci.

Obsah

ÚVOD	6
1 BIOGRAFICKÝ ROMÁN.....	7
2 TVORBA LEONTÍNY MAŠÍNOVÉ	9
2.1. Leontina Mašínová v kontextu českých dějin	9
2.2. Dělení tvorby Leontíny Mašínové	10
2.2.1 Literatura pro děti a mládež	11
2.2.2 Soubory pověstí a legend	11
2.2.3 Historické romány	11
2.2.4 Odborná literatura	12
2.3. Kritika tvorby Leontíny Mašínové	13
3 OSOBNOST J. A. KOMENSKÉHO JAKO LITERÁRNÍ POSTAVY V PRÓZÁCH 20. STOLETÍ.....	14
4 ANALÝZA A INTERPRETACE TRILOGIE NESMRTELNÝ POUTNÍK	19
4.1. Mladá léta Jana Amose	19
4.1.1 Charakteristika románu a jeho kompozice.....	19
4.1.2 Jazyk.....	22
4.1.3 Postavy	24
4.1.4 Vybrané motivy	28
4.2 Do labyrintu světa	31
4.2.1 Charakteristika a kompozice románu	31
4.2.2 Jazyk.....	32
4.2.3 Postavy	33
4.2.4 Vybrané motivy	38
4.3 Planoucí pochodeň	41
4.3. 1 Charakteristika a kompozice díla	41
4.3.2 Jazyk.....	42
4.3.3 Postavy	42
4.3.4 Vybrané motivy	49
ZÁVĚR	52

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:.....	53
---------------------------------	----

ÚVOD

Jan Amos Komenský byl a bezesporu stále je jednou z nejvýraznějších postav mezi filozofy, učiteli a pedagogy, která celý svůj život zasvětila učení, šíření vědění a ideálů. J.A. Komenský je známý jako nejvýznamnější myslitel své doby posouvající kupředu tehdejší poznání světa, který ovlivňuje řadu vědních oborů i v současnosti.

J. A. Komenský patří mezi největší myslitele všech dob. Jeho dílo je inspirací a zdrojem informací a bádání i v současné době, a to v rámci mnoha vědních oborů jako např. pedagogika, psychologie, filozofie a další. K jeho myšlenkám a názorům se vrací i současní pedagogové, v jeho učení a díle se objevují moderní myšlenky použitelné i pro současný svět.

Hlavním cílem této bakalářské práce je podání co nejvěrnějšího popisu osobnosti Komenského v díle spisovatelky, prozaičky a básničky Leontiny Mašínové. Následující text se stručně zabývá životem a dílem Komenského, ale především jeho obrazem jeho osobnosti v díle Leontiny Mašínové.

Práce je členěna do čtyř kapitol. V první a druhé kapitole se práce věnuje charakteristice životopisného románu a literární tvorbě L. Mašínové, ve třetí kapitole pak již zobrazením samotného J. A. Komenského na vzorku vybraných děl napříč 20. stoletím.

Předmětem čtvrté kapitoly je přiblížení Komenského odkazu dnešku a především analýza a interpretace vybraných motivů a témat spojených s osobností J. A. Komenského v literární tvorbě Leontiny Mašínové, především v rámci trilogie „*Nesmrtelný poutník*“.

Důvodem pro výběr tématu je skutečnost, že L. Mašínová ani její trilogie „*Nesmrtelný poutník*“ není příliš známá, nicméně dle mého soudu je potřebné, aby její dílo nebylo zapomenuto, neboť má významnou historickou hodnotu. Proto je hlavním cílem této práce přiblížit literární tvorbu Leontiny Mašínové a především její trilogii „*Nesmrtelný poutník*“, která pojednává o dětství, životě a tvorbě J.A. Komenského.

V závěru práce budou vyhodnoceny poznatky z teoretické a praktické části práce, při jejímž zpracování bylo čerpáno z odborných literárních a ostatních dostupných relevantních zdrojů.

1 BIOGRAFICKÝ ROMÁN

Historickým událostem se z uměleckého pohledu věnují dva základní typy románů – historický a biografický.

Na rozdíl od historického, jenž popisuje obvykle události přelomového významu, které autor sám nezažil, se román biografický zaměřuje na konkrétní historickou, všeobecně známou, nebo alespoň zdokumentovanou osobnost. Její osudy jsou pak sledovány v širším kontextu historických událostí, aniž by jedinečnost vybraného člověka byla upozaděna důrazem na širší kontext, neboť cílem biografického románu je především vytvořit poutavý záznam událostí, které se odehrály v životě dané historické postavy.

Biografický román vykrytalizoval z pevných základů životopisného románu ve 20. letech 20. století, jako reakce na tehdejší potřebu ustálit válkou rozervané hodnotové vzorce a nalézt duchovní a mravní vzory lidství. Na vzestup biografického románu má velký vliv rozmach bulvární žurnalistiky, která se zaměřuje především na soukromí známých osobností.¹

Vzhledem ke způsobu zpracování tématu, jež může být nahlíženo tu více pro svůj faktografický obsah, tu zase s důrazem na potenciál, který skýtá pro umělecké zpracování, může mít biografický román dvojitou podobu (neboť balancuje na pomezí literatury umělecké a literatury faktu a záleží výhradně na autorovi, na co dá důraz) a lze odlišit román věrohodný a fiktivní.

Věrohodný biografický román

Tento typ románu zachycuje konkrétní postavu pokud možno velmi věrohodně a především pravdivě. Autor takového románu pracuje s historickými zdroji, studuje archivní materiály, zápisy matrik, korespondenci vybrané osobnosti nebo její deníky. Píše tak, aby popisovaná postava i její život co nejlépe odpovídaly zjištěným reáliím. Tímto způsobem vzniká faktograficky přesný román, jehož obsah se blíží dokumentu, kterému ovšem neschází dějovost, zápletka či závěrečné vyvrcholení, a přes veškerou faktičnost si tento literární žánr ponechává své románové charakteristiky. Potvrzuje tak ověřené rčení, že skutečnost bývá mnohdy sama o sobě dramatická a ty nejsilnější příběhy přináší sám život.

¹ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. s. 64.

Mezi autory věrohodných biografických románů se řadí např. André Maurois – autor řady románových životopisů slavných osobností literatury, kupříkladu Victora Huga, Honoré de Balzaca či Voltaira.²

Z českých autorů z posledních let lze kromě známých jmen Pavla Kohouta, Pavla Kosatíka, Oty Pavla nebo Ivana Klímy zmínit např. Jiřího Šulce a jeho dílo *Dva proti říši* (o atentátu na R. Heydricha), který však vsází spíše na dobrodružný (ač v tragických reáliích) podtext. Pro mnohé kontroverzní téma zvolil Jana Novák v díle *Zatím dobrý* věnovaném širšímu kontextu rodiny Mašínů; toto dílo bylo v roce 2005 vyhlášeno Knihou roku. Snahou o výrazné umělecké poselství vyznačuje také *Slunce v úplňku* o Janu Palachovi spisovatelky Lenky Procházkové.

Fiktivní biografický román

V tomto případě se autor nechává inspirovat historickými událostmi, jak se odehrály v souvislosti s konkrétní historickou postavou, avšak jeho finální románové dílo je více či méně vymyšlené. Hlavní postava se podobá postavě historické, ačkoliv nemusí nést totožné povahové rysy, o nichž zůstaly dochované zmínky. Stejně tak množství příběhů, v nichž hlavní postava fiktivního biografického románu figuruje, je zcela smyšlených.

Nejznámějším českým autorem fiktivních biografických románů je František Kožík, který se značným množstvím smyšlených příběhových prvků literárně zpracoval životy Josefa Kajetána Tyla, Jana Amose Komenského nebo Miguela de Cervantese y Saavedry.³

Za velmi zdařilou považuji osobně v tomto ohledu i trilogii Vladimíra Neffa *Královny nemají nohy*, *Prsten Borgiů*, *Krásná čarodějka* pojednávající o životních strastech Petra Kukaně z Kukaně na pozadí třicetileté války.

² VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 324 – 325.

³ VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 324 – 325.

2 TVORBA LEONTÍNY MAŠÍNOVÉ

2.1. Leontina Mašínová v kontextu českých dějin

Účelem této kapitoly je zasadit život Leontiny Mašínové do kontextu českých dějin – v této souvislosti bude upozorněno na stěžejní historické události, které ovlivnily (či potenciálně ovlivnit mohly) život a dílo této spisovatelky.

Leontina Mašínová se narodila roku 1882, tedy v době, kdy rostlo napětí mezi Čechy a Němci, v důsledku čehož došlo například k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou. Mašínová profesně působila jako venkovská učitelka – nejprve v Hrubém Jeseníku u Nymburka, následně v Loučeni a poté v letech 1909 až 1920 v Pečkách u Kolína, kde rovněž zahájila svou literární a loutkářskou činnost.⁴ V tomto období byl sociální status venkovského či maloměstského učitele vysoký, a to i navzdory velmi nízkému platu. Učitel byl představitelem inteligence a inicioval kulturní život v místě svého působení. Působnost učitele na vesnici či malém městě měla výchovný dopad na místní děti i dospělé obyvatele. V období první světové války (1914–1918) používala Mašínová své loutkářské řemeslo jako prostředek, jak pozitivně působit na děti, které důsledkem války často psychicky strádaly.⁵

Po první světové válce měla na životní dráhu Leontiny Mašínové velký vliv situace na Těšínsku. Spor mezi Polskem a nově konstituovaným Československem o Těšínsko, které bylo strategicky významnou oblastí díky svým uhelným dolům, měl výrazný národnostní charakter. Zatímco Československo argumentovalo tím, že území Těšínska tvořilo již od středověku součást celku zemí Koruny české, Poláci opírali své územní nároky o národnostní převahu Poláků v regionu.⁶ Zájmem československé strany sporu bylo, aby místní obyvatelstvo, jehož národnostní identita byla často nevyhraněná (velká část obyvatelstva si říkala „Šlonzáci“), přijalo československou národnost. Mašínová se rozhodla v propagaci této myšlenky vypomoci.⁷

⁴ BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882-1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno. s. 3.

⁵ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. s. 63.

⁶ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-172-8. s. 305.

⁷ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN neuvedeno. s. 70.

Mašínová se hojně účastnila spolkového života v českých zemích. V období první poloviny 20. století měly spolky většinou regionální charakter s výjimkou Sokola a Orla, které měly charakter nadregionální. V tomto kontextu Mašínová spolupracovala zejména se spolky kulturního a osvětového typu, které měly pro české obyvatelstvo význam národně uvědomovací a národně vzdělávací. Jednalo se zejména o šíření vědomostí a nových poznatků mezi středními a nižšími vrstvami obyvatel. V českých zemích prakticky nebyla obec, jejíž společenský život by nebyl pevně svázán s dobrovolnými sdruženími občanů – nebylo výjimkou, že v obci mající kolem pěti tisíc obyvatel existovalo třicet a více sdružení. Spolky byly „solí země“, představovaly motor rozvoje společnosti a zajišťovaly rozvoj vědění, kultury i sportu. Významná byla i jejich úloha jako ochránce demokracie a veřejného pořádku. Nikoli neprávem bývá doba mezi lety 1918 a 1938 označována jako zlatý věk spolkového života⁸ – tento vývoj byl však přerušen nacistickou okupací Československa.

Za nacistické okupace byla Mašínová pod dozorem gestapa – z tohoto důvodu začala měnit svůj pobyt.⁹ V období nacistického politického útlaku docházelo k systematickému ničení českého kulturního života a k zavádění germanizace. Česká inteligence byla vyhlazována – docházelo k zavírání českých škol, k potlačování českého národního vědomí a k loupení českých kulturních památek. Všudypřítomný teror se opíral o rozsáhlý a všemocný policejní aparát, nadaný mimořádnými pravomocemi.¹⁰

V období komunismu komplikovalo Mašínové veřejné působení její hluboké náboženské cítění (byla členkou Jednoty bratrské) – například rozhovor s ní, který měl být uveřejněn v Literárních novinách roku 1967, byl z tisku vyřazen se zdůvodněním, že se jednalo o silně náboženský pokus o srovnání křesťanství a komunismu. Nicméně až do své smrti Mašínová aktivně tvořila.¹¹

2.2. Dělení tvorby Leontíny Mašínové

Literární tvorbu Leontíny Mašínové můžeme rozdělit do různých skupin.

⁸ BLÁHA, Arnošt Inocenc. *Problémy lidové výchovy: její pojem, úkoly a předpoklady*. V Praze: Masarykův lidovýchovný ústav, 1927. ISBN neuvedeno. s. 27.

⁹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN neuvedeno. s. 105.

¹⁰ MARŠÁLEK, Pavel. Nacistická okupace českých zemí jako pokus o destrukci české a československé státnosti. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2018, 3. ISSN 0323-0619. s. 91-101.

¹¹ BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882-1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno. s. 3.

2.2.1 Literatura pro děti a mládež

Dětská literatura tvoří podstatnou část autorčiny rané tvorby – jedná se o knihy veršů (*Obrázky a veršičky pro nejmenší dětičky*, 1928) i prózy (*Jdou muzikanti pohádkou*, 1941) a o některá autobiograficky laděná díla. Pro dětské čtenáře Mašínová napsala i několik loutkových děl. Rejstřík autorčiny tvorby určené právě těm nejmenším obsahuje téměř třicet děl.

2.2.2 Soubory pověstí a legend

Soubory pověstí a legend jsou přechodem mezi tvorbou pro dětské a dospělé čtenáře, které Mašínová shromáždřovala a literární zpracovávala od konce třicátých let. Tyto soubory se týkají zejména oblasti východních Čech a Moravy, svým obsahem však postihují obecně celé slovanské území. Část z těchto pověstí se dochovalo pouze v rukopisech či zůstalo roztroušeno po časopisech a novinách. Například v publikaci *Tajemný věků hlas* (1976) se Mašínová zaměřuje na východočeské pověsti o vzniku měst, vesnic a hradů a o životě našich předků. Jako zdroj využívala pamětní knihy, kroniky obcí a vlastivědné publikace, významným pramenem bylo lidové vyprávění jejích rodinných příslušníků, známých a přátel. V jejích příbězích vystupují i nadpřirozené bytosti.¹² Z dalších na pověsti a legendy orientovaných titulů jmenujme knihy *Z dávných dob* (1969), *Ze slovanských legend a pověstí* (1975) a *Staré pověsti a legendy* (1941).

2.2.3 Historické romány

Nejpodstatnější část tvorby Mašínové jsou její historické romány, které se zaměřují na klíčové osobnosti naší reformace. Prvním z nich byl *Milič z Kroměříže* (1926), ve kterém vylíčila osudy jednoho z významných předchůdců Jana Husa. Mašínová v díle popsala rozklad církve a reformační snahy o její obrodu. Pokusila se o komparaci Milíčova života s životem císaře Karla IV. a papeže. Sledovala Milíčovy osudy v českých zemích, v Římě i v Avignonu, pozornost věnovala i renesanční Itálii.¹³

¹² BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882-1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno. s. 4.

¹³ VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. ISBN neuvedeno. s.136.

Další významnou osobností, jejíž osudy Mašínová zbeletrizovala, byl Václav Budovec z Budova, zastánce Jednoty bratrské, dlouholetý vyslanec v Konstantinopoli a vůdce české šlechty. Jednalo se o titul *Hořící sloup* (1936). Jejím největším románovým dílem však byla trilogie *Nesmrtelný poutník* věnována Janu Amosi Komenskému, která obsahovala části *Mladá léta Jana Ámose* (1957), *Do labyrintu světa* (1959) a *Planoucí pochodeň* (1961).

První díl trilogie je věnován dětství a dospívání Komenského, přičemž autorka využila jako informační pramen širokou škálu historického materiálu. Líčení začíná Mašínová již dětstvím Komenského otce.¹⁴ Druhý díl popisuje nejšťastnější úsek Komenského života, tedy jeho odchod na studia do Přerova. Do symbolického labyrintu světa je vržen ve Fulneku, kde dochází k pronásledování Českých bratří po bitvě na Bílé Hoře.¹⁵ Závěr trilogie začíná roku 1622 a končí rokem 1656 v Amsterdamu, kde Komenský trávil závěr svého života.¹⁶

Do oblasti románové tvorby lze zařadit i další tituly z dějin Jednoty bratrské – jmenovitě jde o romány *S poutnickou holí* (1936), *Tiší v zemi* (1940) a *Moravané* (1967), který napsala ve spolupráci s Radimem Kalfusem.¹⁷

2.2.4 Odborná literatura

Na poli odborné literatury se Mašínová realizovala zejména díky svým učebnicím, ať už pro ty nejmenší či pro středoškoláky. Za zmínku jistě stojí její slabikář *Abeceda* (1941) nebo kniha *Násobilce v malé chvílce* (1936), ve které se Mašínová snažila nenásilnou formou za pomoci veršů přiblížit základy matematiky. Lze zmínit i dvoudílnou učebnici *Dějiny vzdělanosti pro odborné školy ženských povolání* (1925, 1926). Významnou součástí autorčiny tvorby je nedokončený slovník *Synonymie*, jenž byl doplňován novými hesly a to až do autorčina skonu. Autorka si přála, aby tento slovník byl přístupný všem učitelům a žákům vyšších ročníků. Mladí by se tak při slohových cvičeních učili vyjadřovat se úměrně k možnostem svého mateřského jazyka. Přes veškeré snahy toto dílo nebylo nikdy vydáno.

¹⁴ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN nevedeno. s. 243.

¹⁵ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN nevedeno. s. 370.

¹⁶ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1961. ISBN nevedeno. s. 505.

¹⁷ BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882-1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN nevedeno. s. 4.

2.3. Kritika tvorby Leontíny Mašínové

Mašínová patřila mezi uznávané osobnosti své doby. F. D. Bulánek o ní ve svém článku zveřejněném roku 1970 v periodiku *Lidová demokracie* hovoří jako o přední představitelce soudobého historického románu.¹⁸ Již první historický román Mašínové *Milič z Kroměříže* byl pozitivně přijat kritikou. Pozitivní ohlasy vzbudila i kniha *Hořící sloup*, za kterou získala vyznamenání Václava Beneše Třebízského. O velkém zájmu svědčí fakt, že první vydání knihy bylo rychle rozebráno. Největší ohlas kritiky však zaznamenala trilogie o Komenském, za kterou Mašínová obdržela čestný doktorát na univerzitě Moravian College v Bethlehemu ve Spojených státech (Pensylvánie).¹⁹

V soudobých periodikách však nalezneme i kritičtější přístup k dílu Mašínové. Anna Stejskalová vytyká její trilogii „jednostranně kladný a ideální obraz Komenského samého i těch, kdo mu byli duševně a názorově blízcí a pojil je s ním hluboký a upřímný cit, a naproti tomu jasně záporný přístup k zobrazení osob, které Komenského život a práci ztěžovaly“. Dále upozorňuje na „přílišnou vykonstruovanost“ a až násilné skloubení detailů, nicméně zároveň dodává, že zpráv o Komenského mládí je velice málo, v kontextu s čímž oceňuje autorčinu snahu o zpodobnění Komenského takovým způsobem, aby dosáhl v očích českých čtenářů obdivu. Další kritika Stejskalové je mířena na stylistickou a jazykovou stránku díla – autorka příspěvku uvádí, že Mašínová využívá složitých souvětí, přičemž ani v líčení dramatických událostí se neodchyluje od pomalého tempa příběhu. Poukazuje i na ovlivnění uspořádání a rytmu vět biblickým jazykem.²⁰

Ještě více kritický pohled na dílo Mašínové nabízí Josef Macek, který ve svém příspěvku do periodika *Naše doba* cituje Josefa Straku. Ten kritizoval učebnici Mašínové *Dějiny vzdělanosti*, určené pro odborné školy, o které konstatoval, že „první polovina této nové učebnice obsahuje obvyklé výklady mluvnické, avšak s nepřesnostmi a chybami v míře jinde neobvyklé.“ Zajímavý pohled na dobovou atmosféru dokládá autorův dodatek, že jeho recenzi na druhé vydání učebnice od Mašínové mu odborné časopisy nechtějí otisknout.²¹

¹⁸ BULÁNEK, František D. Učitelé – průkopníci. *Lidová demokracie*. 1970, roč. 26, č. 85, s. 1.

¹⁹ JANOUŠEK, Pavel, ed. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1995. ISBN 80-85946-16-5. s. 43.

²⁰ STEJSKALOVÁ, Anna. Koncepce osobnosti Jana Amose Komenského v literárním ztvárnění. *Filologické studie*. 1978, č. 1, s. 105-114, zde s. 111-112.

²¹ MACEK, Josef. O kritice „Školských kapitol“. *Naše doba*. 1940-1941, roč. 48, č. 1-10, s. 406-415, zde s. 415.

3 OSOBNOST J. A. KOMENSKÉHO JAKO LITERÁRNÍ POSTAVY V PRÓZÁCH 20. STOLETÍ

Jméno Jana Amose Komenského se v české literatuře objevovalo jen velmi pomalu. Je zajímavé, že na něj zapomínali i nejvýznamnější autoři historických románů 19. století, kterými byli Alois Jirásek a Zikmund Winter, a to i navzdory tomu, že se pobělohorskou problematikou zabývali. Nastává čas na otázku, která mě vede k hlubšímu zamyšlení, proč se tito autoři postavě J.A. Komenského téměř nevěnovali?

Zamyšlení nad tím, proč se Alois Jirásek a Zikmund Winter ve své historické tvorbě v podstatě neposkytovali téměř žádné informace týkající se postavy Jana Amose Komenského, vždy zůstane v rovině pouhých spekulací. Je bezesporu zajímavé, že oba autoři, kteří se ve své próze právě pobělohorskému období intenzivně věnovali, tuto výjimečnou osobnost dějin světové pedagogiky ve svých pracích takřka opomněli.

Jirásek i Winter přitom takřka s jistotou Komenského vnímali jako kladnou postavu českých dějin. U Wintera je možné zaregistrovat zmínku o Komenském v jeho románu *Mistr Kampanus*, kde při loučení Mistra Kampana s utrakvistickými emigranty v prosinci 1621 padne poznámka, že je mezi nimi také dívka Dorotka, která je „snoubena“ bratru Amosovi Komenskému, jenž se zabývá novými metodami učení.²² U Jiráskova je to ve vojenské povídce *Zámecký hejtman*, kde se přímo s Komenským setkává smyšlený hrdina pan Straka. Setkání se také odehrává v okamžiku, kdy Komenský musí zklamaně opustit svojí zemi. Straku a Komenského spojuje fakt, že v krušných časech hledají útěchu ve víře a navzdory četným ranám osudu věří v lepší budoucnost.²³

Podle mého názoru může být důvodem skutečnost, že se oba autoři uvědomovali pestrost a zajímavost Komenského životních osudů, které by tak vystačily na samostatný román. Navíc cílem obou autorů podle mého názoru bylo vylíčit pobělohorskou dobu především v černých barvách, a proto vyzdvíhovali obzvláště tragické okamžiky našich dějin. Komenský po Bílé hoře emigroval a soudobé dějiny Čech takřka neovlivňoval, z toho důvodu se patrně ocitla na okraji zájmu obou autorů.

²² WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz*. Ilustroval Adolf KAŠPAR. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. ISBN neuvedeno.

²³ JIRÁSEK, Alois. *Z bouřlivých dob. Zámecký hejtman*. Praha, 1899. ISBN Neuvedeno.

Důvodem opomenutí Komenského ze strany Jiráska a Wintera patrně bude existence skutečnosti, že se postava učitele národů dostávala do české literatury jen velmi pozvolna. V próze 19. století se takřka nevyskytuje a situace se nezměnila až do poloviny 20. století, kdy vyšel roku 1946 první román Rudolfa Eliáše o životě Jana Ámose Komenského *Světlo v temnotách*, jenž byl navíc primárně určen mladému čtenáři. Autor se v tomto biografickém románu pokusil postihnout Komenského život od narození až po smrt, i když nejvíce se věnoval jeho životu v Čechách, aby se po odchodu do Polska tempo vyprávění značně zvýšilo.

Ve stejném roce vyšel i text Františka Pražáka *Ráj srdce*. Také zde se autor zaměřil hlavně na Komenského mládí, nejvíce pozornosti věnoval událostem do roku 1648. Pražák se zaměřil především na Komenského jako pedagoga a přinesl celou řadu historek ze školského prostředí, na nichž chtěl demonstrovat jeho výjimečnost. V knize jsou zachyceny i další události doby jako inkviziční praktiky nebo pálení knih. Spíše než o románu by se v tomto případě dalo hovořit o umělecko-naučné literatuře pro mládež.

Z roku 1946 pochází i román *Bouře a duha*, jehož autorem je Jaroslav Pasovský. Ten se v románu zaměřil hlavně na svár válečné reality a klidného duševního života hlavního hrdiny. Pozornost si zde zaslouží poměrně zajímavá kompozice díla, autor totiž začal své vyprávění až rokem 1621. Komenského dětství a dospívání je zmíněno pouze v retrospektivě.

Významný autor historické prózy František Kožík měl ke Komenskému blízko již z toho důvodu, že byl rodákem z Uherského Brodu. Mládeži byla primárně věnována jeho próza *Bolestný a hrdinský život J. A. Komenského*, která byla velmi úspěšná a opakovaně vyšla s názvem *Světlo v temnotách*. Dalším románem, který byl Komenskému věnován, byl *Anděl míru*, jenž byl opět primárně určen mládeži. V Kožíkově pojetí byl Komenský v první řadě literátem a pedagogem, autor se zaměřil na okolnosti vzniku některých jeho děl a na příhody z rodinného a školního života, které mu umožnily prakticky demonstrovat Komenského pedagogické zásady. Podobně jako v jiných románech o Komenském je jeho postava využita k tomu, aby byly jejím prostřednictvím vylíčeny některé události první poloviny 17. století. Příkladem může být Kožíkův popis popravy českých pánů nebo událostí anglické revoluce.

Pobělohorské problematice se věnoval velmi detailně ve svých historických románech Miloš Václav Kratochvíl. Kromě románu *Život Jana Amose* je i autorem románu o umělci Václavu Hollarovi *Dobrá kočka, která nemlsá* a románu o šlechtici Matyáši Thurnovi *Matyášův meč*.

Literární historikové vedou diskuse o tom, jestli je možné *Život Jana Amose* za román vůbec považovat. Text je totiž do značné míry specifický. Chybí v něm dialogy a kniha je spíše souborem úvah, popisů a rozborů. Kratochvíl se snažil zachytit hlavně způsob uvažování, myšlenky a pochyby Komenského. Je možné konstatovat, že Kratochvíl vytvořil spíše umělecko-naučný životopis, kde informativní stránka převládla nad estetickou.

Komenský se také nezapomenutelným způsobem objevuje v Kratochvílově knize *Neobyčejná dobrodružství Jana Kornela*. Ačkoliv se objeví pouze v jedné z kapitol, kdy se s ním hlavní hrdina krátce setká, je zřejmé jak hluboký dojem na autora osobnost Jana Amose Komenského udělala.

Vznik nejvýznamnějších románů o životě Jana Amose Komenského je možné datovat do padesátých let minulého století. Na čelním místě je nutno uvést román Miroslava Hanuše *Osud národa* a jeho pokračování *Poutník v Amsterdamu*.

Román *Osud národa* je zaplněn celou řadou historicky doložitelných postav, jejichž prostřednictvím se autor pokusil zachytit atmosféru doby na sklonku třicetileté války. Komenský zde vystupuje v roli všude uznávaného poutníka, který se střetává s významnými osobnostmi soudobé politiky, vědy a umění. Román obsahuje i řadu fiktivních postav, což je případ islandského námořníka Jóna, jenž byl průvodcem Komenského v průběhu jeho plavby do Anglie.

Některá střetnutí s jinými historickými postavami mají velmi zajímavý ráz. Hanuš kupříkladu líčí setkání Komenského v Anglii s rytcem Hollarem, o němž pojednal již výše uváděný Kratochvíl ve svém románu *Dobrá kočka, která nemlsá*. Hollar je se svým sklonem k bohémství, veselí a svojí touhou po přepychu takřka opakem asketického biskupa Jednoty bratrské. Jejich odlišná povaha však nebrání tomu, aby mezi nimi vzniklo přátelství založené na jejich společné touze po domově.

Hanuš zachytil Komenského jako člověka, kterému život příliš radosti nepřinesl, naopak musel na svojí kůži okusit celou řadu útrap, ať již se jednalo o válku, smrt blízkých osob, vyhnanství a pronásledování kvůli víře. Jedním z hlavních témat zachycených v knize byl vztah Komenského k vlasti. Hlavní hrdina je zde představen jako muž, který de facto celou dobu věří ve svůj brzký návrat domů a o svůj optimismus přichází až v závěru románu po uzavření vestfálského míru.

Mimořádnost hlavního hrdiny v Hanušově podání není dána jen jeho intelektem, ale celým souborem kladných vlastností, k nimž patří vlídnost, ochota pomoci nebo laskavost. Pokud by měla být zmíněna nějaká negativní vlastnost, kterou Hanuš Komenskému přisoudil, byla by to snad netrpělivost. Z pohledu historiků si ocenění zaslouží skutečnost, že se Hanuš v životopisném románu *Osud národa* snažil držet historických faktů, při tvorbě románu se inspiroval i dobovou syntaxí.

Druhý díl Hanušova románu *Poutník v Amsterodamu* je s prvním úzce propojen. V porovnání s ním zůstala zachována i většina postav. Přibylo úvahových pasáží a popisů, což má za následek, že text místy pozbývá vnitřního napětí a dramatičnosti. *Poutník v Amsterodamu* v sobě spojuje prvky historické, filozofické a psychologické prózy. Komenského životopis je tu doveden až do jeho smrti. Podobně jako v prvním dílu je román psán v er-formě. V textu je opět přítomna řada dlouhých dialogů i vnitřních monologů Komenského a dalších hrdinů. Pramen napětí v Hanušových románech nepředstavují nějaké prudké dějové zvraty a zápletky, ale boj víry v boha a racionálních myšlenek. Hanuš pracoval tím způsobem, že do svého díla zařadil i úryvky, citáty a parafráze z Komenského děl a dopisů, což románům přidává na autentičnosti.

Dalším významným historickým románem o Janu Amosi Komenském je trilogie Leontiny Mašínové s názvem *Nesmrtelný poutník*. Názvy jejích dílů jsou *Mladá léta Jana Amose* (1957), *Do labyrintu světa* (1959) a *Planoucí pochodeň* (1961). Podrobnějšímu rozboru tohoto díla je věnována kapitola V.

Jak již název napovídá, v prvním díle Mašínová zachytila dětství a dospívání Komenského, přičemž zde také měla největší prostor pro fabulaci. Znamé historické poznatky zde propojila s vlastní interpretací některých událostí Komenského života. Zajímavostí je, že příběh nezačala narozením Jana Amose, ale již dětstvím jeho otce Martina. Popsala i prostředí bratrské komunity na Moravě, které mělo při utváření Komenského povahy zásadní úlohu. Pro život Komenského tolik důležité náboženské spory, jež nakonec vyústily až v jeho odchod z vlasti, jsou v prvním díle románu zmíněny jen okrajově. Naopak se Mašínová dotkla sociálních problémů této doby, přičemž tak neučinila z pohledu třídního, k čemuž by mohla svádět doba vzniku románu. Podobně jako Hanušův román je i ten Mašínové psán v er-formě.

Druhý díl *Do labyrintu světa* mapuje zřejmě nejšťastnější životní etapu v životě Komenského. Mašínová zde mohla vycházet z většího množství historických pramenů a zaměřit se více na faktografickou stránku. U Mašínové je patrná inspirace Jiráskovou historickou prózou, když se pokusila o co nejširší pohled na raně barokní společnost. Nepodařilo se jí ale zachytit hlubší prožitky jednotlivých aktérů, což má za následek, že historiografická hodnota románu překonává tu estetickou. Kompaktnost vyprávění do jisté míry narušuje i skutečnost, že kromě hlavní dějové linie okolo Komenského tu jsou přítomné vsuvky v podobě popisu osudů vedlejších postav.

Třetí díl *Planoucí pochodeň* zachytil nejdelsí etapu Komenského života, když příběh začíná roku 1622 před odchodem exulantů do Polska a končí roku 1656 v Amsterodamu, kde učitel národů strávil posledních čtrnáct let svého života. Kniha tedy není dovedena do Komenského smrti, ale do počátku jeho poslední tvůrčí životní etapy. Děj je i v tomto románu popisován chronologicky, případné retrospektivy jsou výjimečné. Tento díl se tomu druhému podobá i v tom, že nejdůležitější okamžiky Komenského života zde nejsou zachyceny přímo, ale čtenář se o nich dozvídá zpětně nebo z úst svědků. Ve třetím díle se potom prostor věnovaný Komenskému v porovnání s předešlými romány ještě více zmenšil, když se v podstatě jeho příběh proměnil v prostředek k bližšímu poznání doby. Spíše než o biografickém románu je možné hovořit o historickém románu z časů třicetileté války, který na Komenského osudu přibližuje historii Jednoty bratrské. Touto trilogií se budeme blíže zabývat v poslední části této bakalářské práce.

4 ANALÝZA A INTERPRETACE TRILOGIE NESMRTELNÝ POUTNÍK

V této kapitole bakalářské práce se budeme věnovat analýze a interpretaci některých motivů z díla Leontiny Mašínové, které věnovala postavě Jana Amose Komenského. Konkrétně jde o trilogii biografických románů *Nesmrtelný poutník*.

Jak již bylo v minulých kapitolách naznačeno, v biografickém románě o dětství, díle a životě Jana Amose Komenského, nacházíme prvky životopisné a historické. Jen velice složitě lze však docílit dokonalé syntézy obou částí a naplnit tak podstatu žánru.

Biografický román se stal únikovým žánrem pro romanopisce v období okupace, v poválečném období a po únoru 1948. Předlohou se stávaly domácí osobnosti, jako například J. K. Tyl, B. Němcová, J. Mánes a další.²⁴ Nejoblíbenější postavou poválečného biografického románu se stala právě osobnost J. A. Komenského. Mezi autory Kožík, Pražák, Kratochvíl se řadí i Leontina Mašínová se svojí trilogií *Nesmrtelný poutník* o životě a díle učitele národů.

V rámci analýzy se budeme věnovat každému dílu zvlášť, přičemž přiblížíme, jaké postavy se v daném díle vyskytují, jaké motivy jsou zde stěžejní, jaké poselství autorka předává čtenáři.

4.1. Mladá léta Jana Amose

4.1.1 Charakteristika románu a jeho kompozice

Román *Mladá léta Jana Amose* je rozsáhlý prozaický útvar na pomezí románu fiktivního biografického a historického. Kniha se dostala na pulty knihkupectví v roce 1957. Na vydání románu se podílelo nakladatelství Československý spisovatel v Praze.

Autorka se ve svém románu snažila vytvořit celistvý obraz o dětství a dospívání J. A. Komenského. Mašínová již před napsáním této části měla k dispozici poměrně velké množství materiálů, jednalo se jak o historické, tak i folkloristické dokumenty, čímž mohla

²⁴ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X s. 65.

splnit svůj záměr věrohodného zobrazení Jana Amose Komenského.²⁵ Nicméně právě v tomto díle se nemusela tolik omezovat skutečnými událostmi, a více se mohla zaměřit na svou vlastní fantazii. Právě její představivost je v díle nejzřetelnější z celé trilogie.

Zde je však potřeba poukázat na to, že ač máme o Komenském k dispozici mnoho informací z oblasti sekundární literatury, zpravidla se jedná spíše o jeho pedagogickou a reformátorskou činnost, čili jde již o jeho pozdější období. Z doby jeho dětství a dospívání však tolik údajů nepochází. A právě proto zde mohla Mašínová do románu přivést další možné informace, které se sice nemusí až tolik zakládat na pravdě, nicméně mohou čtenáře více zavést do jejich vlastní fantazie, jako tomu bývá u jiných románů. Na podkladě těchto interpretací se můžeme domnívat, a z celého prvního dílu to i vyplývá, že Mašínová do něj přenáší motiv uvěřitelného zobrazení mladého Amose, s kterým se mohou mladší i starší čtenáři ztotožnit.

Nicméně i přes tuto skutečnost je důležité uvést, že mnoho historiků nenalezlo přesnou odpověď na mnoho otázek související s dětstvím a dospíváním učitele národů, a proto nelze všechny údaje v tomto románu brát za bernou minci. Nicméně si lze představit, co všechno mohlo Komenského v jeho pozdější tvorbě ovlivnit.

Mašínová není první autorkou, která se rozhodla v románové podobě ztvárnit postavu Jana Amose Komenského. Někteří jiní autoři šli opačnou cestou než ona, a to především z důvodu, aby se věrně drželi fakt, která jsou o Komenském známa. Jestliže jsou v některém životním období tohoto pedagoga určité „díry,“ příliš se nepouštějí do možných fabulací. Což je právě jeho dětství a dospívání, mnoho autorů se tomuto tématu nevěnuje, a raději se zaměřuje na jeho pozdější osudy.

Jak již bylo uvedeno výše, to se netýkalo případu Mašínové. Pokud to bylo v jejích silách, sesbírala dostatek historických a folkloristických materiálů k této životní etapě Komenského, přičemž ověřená historická data spojila s vlastní interpretací informací, které nebylo možno z žádného zdroje ověřit. Díky její představivosti a fabulaci se tak můžeme setkat s barvitým vyličením dětství, dospívání a mladých let Jana Nivnického, zároveň je zde však i zřetelný motiv popisu kraje Slovácka v době 16. a 17. století, což je faktor, který Komenského poměrně hodně ovlivnil v jeho další tvorbě.

²⁵ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN neuvedeno. s. 125 – 127.

V rámci analýzy tohoto díla vycházíme z prvního vydání trilogie. V tomto vydání je román na celkem 270 stranách rozčleněn do 31 kapitol, které jsou nejen očíslovány, ale také příslušně pojmenovány, čímž si lze ihned po náhledu do díla udělat obrázek o dětství Komenského. Z pojmenování jednotlivých kapitol vyplývá také, kde se děj odehrává. Jako příklad lze např. uvést kapitolu III a IV, které jsou pojmenovány jako *Ve Strážnici*²⁶ a *Do Brodu*.²⁷ Některé kapitoly zase odkazují na důležité postavy v životě Komenského. Příkladem budiž kapitoly XXIV a XII s názvem *Černý Janek*²⁸ a *Palacík*.²⁹

Děj románu se odvíjí chronologicky. Retrospektiva se objevuje jen velmi zřídka a to zejména ve vzpomínkách Komenského. Je zajímavé, že autorka v první kapitole vůbec nezmiňuje postavu Jana Amose. První kapitola je věnována dětství jeho otce Martina. Cílem Mašínové zřejmě bylo seznámit čtenáře nejprve s prostředím a koloritem moravského venkova, odkud jeho rodina pocházela. Následně přechází k osudům hlavního hrdiny. Komenského dětství je v románu líčeno jako naprosto idylické, ale pouze do doby než přichází kruté rány osudu v podobě smrti obou rodičů, či vpádu Turků do jeho rodiště. Mašínová ukazuje vnitřní sílu hlavního hrdiny, který se i přes nepřízeň osudu dokáže se vším vyrovnat a plnit si své sny. V závěru románu Komenský odchází na studia do Přerova.

Celý příběh prvního dílu je čtenářům sdělován v er-formě. Jde o určitý pohled vypravěče. Aby bylo docíleno patřičné dramatičnosti, průběžně se střídají různé kratší příběhy – dílčí kapitoly, které nemají přímou návaznost. Spíše bychom mohli říct, že jde o střípky různých zkušeností a událostí, které se měly udát v dětství Komenského. Právě v těchto příbězích se setkáváme s hlavními motivy, které souhrnně formovaly jeho osobnost v pozdějších letech života. V uvedených krátkých příbězích mohla Mašínová poukázat na různé zvraty a tragické události v životě malého Komenského. Na druhou stranu velké množství postav a jejich osudů, byť velmi zajímavých, odvádí pozornost čtenáře od života hlavní postavy. To je jistým nedostatkem celého románu, neboť tím autorka znemožnila čtenářům, aby se více zamysleli nad psychologickým vývojem Komenského.

Ačkoliv bychom mohli tyto malé nedostatky v prvním díle ještě přehlédnout, nelze tak učinit v dalších dílech trilogie. Vzhledem k tomu, že mělo jít o komplexní biografický román o

²⁶ MAŠÍNOVÁ, L. *Mladá léta Jana Amose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 110.

²⁷ Tamtéž. s. 156.

²⁸ Tamtéž. s. 179.

²⁹ Tamtéž. s. 87.

Komenském, nemůžeme v jeho pozdějších letech pochopit, jaké vnitřní boje a zvraty se v jeho myšlení odehrávají, což je nakonec jenom na škodu, protože původní záměr autorky představit Komenského myšlenkový a psychologický vývoj se úplně nepodařilo naplnit. Myšlenka jako taková se u celé trilogie jeví jako velmi dobrá.

4.1.2 Jazyk

Z hlediska využití jazykových prostředků se jeví román jako velmi zdařilý. Mašínová znala poměrně dobře Moravu, její zvyky, historii, tradice, což využila i v tomto díle, které je psáno jednoduchým jazykem s prvky nářečí, užívá různá říkadla našich předků, básničky, písničky a pořekadla, která mohou dát mnoho i dnešnímu čtenáři a uchovávají tak lidovou tradici.

Charakteristické pro první díl celé trilogie je hojné používání zdobnělin. Zdobněliny se v textu objevují zejména při oslovení vlastními jmény: například „*Aněnka*“³⁰, „*Martínek*“³¹ a pojmenování rodinných příslušníků: „*dědánek*“³², „*baběnka*“³³. Setkat se s nimi můžeme také u názvů obyčejných věcí a zvířat: „*holoubeček*“³⁴, „*dobyteček*“³⁵, „*šáteček*“³⁶ a „*hadříček*“³⁷. Tento jazykový prostředek autorka zjevně používá, protože román svým obsahem pojednává o dětství a mládí Komenského. Snaží se poukázat na idylický rodinný život a dětství.

Dalšími charakteristickými jazykovými prostředky jsou dialektismy a historismy příznačné pro dobu a místo, v nichž se román odehrává. Použité historismy se většinou pojí s nějakým místem či událostí. Na statku se setkáváme s „*dojačkou*“³⁸, „*šafářkou*“³⁹, ve mlýně s „*žejbrovadlem*“⁴⁰, „*šalandou*“⁴¹, po přestěhování do města s „*ratejnou*“⁴², „*rychtářem*“⁴³. Použité dialektismy pocházejí z východomoravského nářečí, lze tak usuzovat, že než autorka začala román psát, věnovala se důkladně studiu jazyka doby, do níž je román zasazen.

³⁰ MAŠÍNOVÁ, L. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 11.

³¹ Tamtéž. s. 8.

³² Tamtéž. s. 9.

³³ Tamtéž. s. 11.

³⁴ Tamtéž. s. 8.

³⁵ Tamtéž. s. 14.

³⁶ Tamtéž. s. 30.

³⁷ Tamtéž. s. 41.

³⁸ Tamtéž. s. 26.

³⁹ Tamtéž. s. 25.

⁴⁰ Tamtéž. s. 22.

⁴¹ Tamtéž. s. 22.

⁴² Tamtéž. s. 26.

⁴³ Tamtéž. s. 26.

Používá tzv. moravismy a to především v kategorii podstatných jmen: „bránisko“⁴⁴, „babsko“⁴⁵ a „děvčica“⁴⁶ zejména s příponami – isko, -sko, a -ica. S dialektismy moravského charakteru se můžeme setkat i v kategorii sloves: „rypačit“⁴⁷ „čurít“⁴⁸. Jinak se slovesa vyskytují zejména ve tvaru přechodníků: „přeptav se“⁴⁹, „sloužic“⁵⁰. Zřídka se objevují i germanismy: „rathauz“⁵¹, „arest“⁵² a „bibliothéka“⁵³. Vzhledem k historickému kontextu není divu, že je autorka použila jako jazykový prostředek. Však v této době byla německá slova běžnou součástí slovní zásoby.

K většině slov, o kterých si autorka myslela, že by jim běžný čtenář neporozuměl, přiložila vysvětlení, které vyplývá s běžného hovoru hlavních postav: „*„Co je to viza? Optala se nejstarší sestra Katuška, děvčátko již poodrostlé, pomalu začínající si příst na výbavu. Viza je ženská, která má oči takřikajíc napřed i vzadu. Všechno vidí. I tajné poklady“*“⁵⁴

Velmi často se v textu také objevují biblismy nebo citace z Bible: „*Před Bohem muž a žena – vždy jedno*“⁵⁵ nebo „*Aby jí Pán Bůh pozdravil*“⁵⁶. Biblismy autorka použila, jako důkaz pevné víry moravského venkovského lidu.

Dále autorka vkládala do textu mnoho přísloví, hádanek a říkadel. Objevují se jako součást běžných rozhovorů mezi postavami: například přísloví „*Kdo má vlasy kadeřavé, řídký v moudrosti to pravé*“⁵⁷, hádanka „*Co je na světě lepšího než perly drahé?*“⁵⁸ nebo říkadlo „*Hody, hody, body sú, dejte masa na mísu!*“⁵⁹. Lze domnívat, že se tak autorka snažila oživit zapomenutou část lidové slovesnosti .

⁴⁴ MAŠINOVÁ, L. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 31.

⁴⁵ Tamtéž. s. 29 .

⁴⁶ Tamtéž. s. 12.

⁴⁷ Tamtéž. s. 21.

⁴⁸ Tamtéž. s. 97.

⁴⁹ Tamtéž. s. 104.

⁵⁰ Tamtéž. s. 101.

⁵¹ Tamtéž. s. 20.

⁵² Tamtéž. s. 78.

⁵³ Tamtéž. s. 128.

⁵⁴ Tamtéž. s. 12.

⁵⁵ Tamtéž. s. 17.

⁵⁶ Tamtéž. s. 79.

⁵⁷ Tamtéž. s. 143.

⁵⁸ Tamtéž. s. 17.

⁵⁹ Tamtéž. s. 76.

4.1.3 Postavy

Leontina Mašínová se i přes chybějící faktické informace týkající se velké části raného života Jana Amose snažila jeho život vylicít na základě všeobecně známých historických faktů, ale také pomocí jeho vlastních děl, ve kterých zmiňuje některé své zážitky. Mašínové v této oblasti nezbylo nic jiného, než se spolehnout na velmi omezené zdroje, které se k dětství Jana Amose vážou. První díl trilogie můžeme tedy jen se zavřenýma očima označit jako biografický.

Leontina Mašínová se i přes uvedené obtíže snažila co nejdříve vylicít život Jana Amose v jeho dětství.

Komenský

Čtenář si mladého Jana může představit jako běžného chlapce, který žije klidný venkovský život a jehož rodina je vystižena poměrně kladně. Matka, která své děti nesmírně miluje, otec, který se jako měšťan o svou rodinu dokáže velmi dobře postarat, laskavé sestry a dobré kamarády Leontina Mašínová ukazuje jako velmi pevnou a důležitou součást dětství malého Jana. Chlapec je sice vylicený jako obyčejný kluk, avšak autorka ho už v dětství líčí jako bystrého a se zálibou ve vědě. „... *jiné děcko se vším se spokojí, můžete mu nabalamutit, co chcete, ale kdepak náš Janíček! Všemmu jde na kořen jako starý.*“⁶⁰

Dokonalost Janíkovy rodiny je zpochybněna, když si malý Janík všimne, jak se jeho rodiče hádají. Přestože byl ještě malý, dokázal zčásti porozumět tomu, co se dělo. „*Nyní chápe, že padlo těžké slovo: maměnka pochybuje o otcově poctivosti.*“⁶¹ Chlapec s napětím pozoruje, jak se jeho otec brání matčiným výtkám. Obává se, že se rodiče nemají rádi. Otec však chlapcovy pochyby rozptýlí.

Janík i ve svém dětském věku dokázal velmi vnímavě pochopit, jaké události ovlivňují život jeho rodičů. Už v dětském věku projevoval porozumění a smysl pro světové dění. „*Možnost vpádu Maďarů a Turků již po léta nedává Moravě volně vydychnout. Janík ještě docela nezapomněl na vzrušenou dobu jejich vpádu před čtyřmi roky, kdy na všech stranách hořelo, kdy bylo v Nivnici takové vzrušení a nářek a staříček Mravenců od strachu až umřel.*“⁶²

Autorka zřejmě nechce Jana ukazovat jako dospělého, proto dodává, že na to přes to všechno

⁶⁰ MAŠÍNOVÁ, L. *Mladá léta Jana Amose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 15.

⁶¹ Tamtéž. s. 52.

⁶² Tamtéž. s. 65.

stále kouká i trochu dětskýma očima. „Podle Janíkova pevného přesvědčení je jen jedno místo, kam by se nepřítel neodvážil, a to je – Komňa.“⁶³

Zásadním okamžikem Janova dětství jsou však úmrtí oboru rodičů. „První pohled do Martinovy tváře jí pověděl, že je vdovou.“⁶⁴ Aněnka byla v šoku, jež se samozřejmě odrazil i na Janíkovi. Byl sám jak dítě bez života, neměl z ničeho radost, byl jak omámený. Naštěstí se dokázal při hrách s kamarády rozptýlit, postupně se vracel zpátky do veselého dětského života.

Zanedlouho Janíka postihla další tvrdá rána v podobě nemoci jeho matky. Baběnka se o ni bála a starost o její rodinu musela převzít. „I Janíka bylo doma třeba. Musil nechat školy. Užívali ho hlavně jako poslička.“⁶⁵ Měl spoustu práce, zajišťoval práci kolem dvora, na vinici. S postupující nemocí své matky byl povolán i jako její pomocník. Pohled na ni ho děsil, obával se, že se neuzdraví, přesto se snažil ji dělat radost. Přemýšlel, jestli jeho matka chce opustit svět z lásky ke svému muži. Po jeho smrti se nezbavila obrovského stesku po něm, její stav se zhoršoval. V Janíkovi se perou myšlenky, snaží se porozumět situaci, ale nedaří se mu to.

Smrt matky je pro Jana velkou ranou, po níž se rozpadá idylická představa o jeho dětství. Jan cítí silný zármutek a jeho bezproblémový život společenského chlapce se mění na život spíše samotářský, v němž často na rodiče vzpomíná. Silné pouto k rodině a k domovu mu poskytuje Bible kralická, kterou zdědil a odnesl si ji s sebou k Nohálovým. Náboženství hraje v Janově životě velmi významnou roli. Velkou oporu však nachází i u samotného Martina Nohála. Učil se od něj řemeslu, pozoroval ho při práci. Sílu neměl, ale všechno chápal a ledacos dovedl.

Ve škole nebyl příliš spokojený do doby, než se stala velká věc. Na návštěvu totiž přišel biskup Lánecký a pozval Janíka na zámek. „Dnes už ti bratr učitel promine. Přestroj se doma do svátečního a přijď na zámek, chci tě představit panu Karlovi z Žerotína.“⁶⁶ Spolužáci nevyházeli z údivu. Nejprve byl Jan obviněn z krádeže učitelova nože, vzápětí očištěn přiznáním skutečného viníka, následně vynesena vzhůru pozvání biskupa Láneckého.

⁶³ MAŠÍNOVÁ, L. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 65.

⁶⁴ Tamtéž. s. 91.

⁶⁵ Tamtéž. s. 103.

⁶⁶ Tamtéž. s. 124.

Vrtá mu však hlavou, jak se o něm biskup dozvěděl. Návštěva v zámku pro něj byla velkým zážitkem, o kterém Nohálovým vyprávěl celý večer.

Dětství nebylo pro Jana obdobím, ke kterému by se rád vracel. Smrt rodičů ho velmi zasáhla, život u pěstounů nebyl špatný, nicméně sám se o sebe musel postarat, když se po smrti Nohála dostal ke švagrovi Pavlovi. Konec první části končí jeho přesunem k Jurovi, jehož obdivoval.

V samotném závěru první části trilogie se Komenský zamýšlí nad svou budoucností. Chce začít studovat a vyhoření dvora bere jako znamení, že by neměl být hospodářem. Chtěl být vzdělaným duchovním Jednoty.

Baběnka Trubcová

Po Martinově smrti je Aninou pomocnicí a opatrovnici. Když si jednoho dne bratr Albín všiml, že s Aněnkou není něco v pořádku, že se mu zdá nezdravá, baběnka o ni měla obavu. „*Baběнку to znepokojilo a umínila si, že sousedce poradí, aby si víc hleděla zdraví.*“⁶⁷ Snažila se jí pomáhat a rozptylovat od pochmurného života. Janík jí v tom ochotně pomáhal. „*Chlapci se nejvíce zavděčila historkami, které se týkaly černého Janka.*“⁶⁸

Baběnka se nestarala jen o Aněнку Komenskou, starala se o zdravé, o nemocné, o duchovní Jednoty, starala se i o děti bratrských rodin. Měla spoustu povinností, kterým však až obdivuhodně dostála. V době, kdy se Aněnka ztrácela před očima, se o její rodinu starala jako o vlastní. „*Když chorá ulehla, osvědčila se baběněčina obětavost a zdatnost všech tří děvčat. Zastávaly matku ve všem a podle rad Trubcové řídily i vykonávaly práci na polích a lukách.*“⁶⁹ Baběnka zastoupila roli matky v rodině, byla oporou Aněnce a hlavně jejím dětem. Situace nebyla dobrá.

Pěstouni Nohálovi

Po matčině pohřbu se Janík dostal k tetě a strýci Nohálovým. Sám dokázal vyhodnotit, že materiální bohatství ho tam nečeká, nicméně se neobával, že by mu pěstouni nedokázali dát dostatek lásky. „*Janík věděl, půjde-li k tetě a k strýci, že tam v blahobytě sedět nebude, ale že ho tam budou mít v lásce.*“⁷⁰ Jan si musel zvyknout na nový domov, který nebyl ani

⁶⁷ MAŠÍNOVÁ, L. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 96.

⁶⁸ Tamtéž. s. 97.

⁶⁹ Tamtéž. s. 102.

⁷⁰ Tamtéž. s. 110.

zdaleka podobný tomu, který měl se svými rodiči. Nohálovi žili v mnohem chudších poměrech, byli chudí. Přestože se Nohálovi snažili, aby se Janek netrápil, připravovali mu kdejaká rozptýlení, on sám se vždy pobavil jen na chvíli a poté se vracel do vzpomínek na své rodiče. „*Janík na chvíli projevil zájem, ale potom se znova a znova nedětsky zabíral do vzpomínek a tesknosti.*“⁷¹ Martin Nohál se snažil svému novému synovi přiblížit co nejvíc, chtěl, aby i přes všechna trápení měl Janík dětské pěkné a pestré.

Mikuláš Drabík

Mikuláš je Janíkův spolužák a kamarád. „*Noví kamarádi se k sobě nehodili povahou ani věkem, bylť Mikuláš Drabíkův, syn strážnického konšela, o celá čtyři léta starší nežli Jan.*“⁷² Nohálovým se takový přítel dvakrát nelíbil, nicméně Mikuláš k Janovi vzhlížel. Spolužáci ve třídě neměli Mikuláše příliš rádi, Janík v něm ale určité kouzlo viděl a zůstával mu věrný. Mikuláš měl nápady dobré, často ale také propadal různým poťouchlostem. Mikuláš se k Janíkovi mnohdy nechová jako ke kamarádovi, je prostořeký a chtivý. „*Vaši tě opatrují jak těsto na lívance.*“⁷³ Janíkovi se často i vysmíval: „*I mouchy se lekneš, netřeba ti hajduků na vystrašenou.*“⁷⁴ Mikulášova postava je popsána poměrně věrně v zážitcích, které s Janíkem sdílí.

Pavel Bozkovský

Janův švagr, do jehož rodiny se dostává po smrti Martina Nohála. Necítil se tam dobře, Pavel měl neustále nějaké připomínky a Jana napadal kvůli zdánlivě malicherným věcem. Markétka svého muže omlouvala, vysvětlovala si, že se tak nepříjemně chová kvůli nebezpečí války.

Pavlovy nářky a útoky však pokračovaly dál i přes Markétiny snahy situace klidnit a mírnit. Vzpomíná, že jí matka kladla na srdce, aby se o Janíka pořádně postarali. „*Za dne, když je práce, kluka nevidět, ale k večeři ti přijde, nestarej se!*“⁷⁵ Markétka Jana bránila, ale proti svému muži neměla dost šancí. V zápalu hádky napadl i ji: „*Cedníkem jsem nabral, že jsem si tě vzal. Teď abych ještě kluka živil.*“⁷⁶

⁷¹ MAŠÍNOVÁ, L. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 111.

⁷² Tamtéž. s. 139.

⁷³ Tamtéž. s. 142.

⁷⁴ Tamtéž. s. 143.

⁷⁵ Tamtéž. s. 200.

⁷⁶ Tamtéž. s. 201.

Černý Janek

Jeden z obyvatel Uherského brodu, který jako první zpozoruje nepřítele a zazvoní na zvon, aby probudil stráž. V závěru Janek umírá na následky zranění, která mu způsobili Kuruci. Černý Janek je vykreslen jako symbol hrdinství a boje za spravedlnost, lze se tak domnívat, že tato postava výrazně ovlivnila Komenského konání v pozdějších letech.

Bača Jura

Bača Jura byl nejlepším přítelem Martina Komenského, Janík k němu vzhlíží a dostává se k němu po konfliktech se švagrem Pavlem Bozkovským. Byl šťastný. „*Svět je krásný, protože v něm nežijí toliko bočkajovci a Pavlové, ale také tety Zuzany a baběňky, které rozumějí chlapcům, i když jim o svém trápení ani slova nepovíte, a strýčkové Jurové, dobří jako chléb.*“⁷⁷ Bača je popisován jako osoba čistá, nekonfliktní, se vším si poradí a každého dokáže pobavit. Věří v Boha a je pro Jana vzorem.

4.1.4 Vybrané motivy

Domnívám se, že nejvýznamnějším motivem jsou v tomto díle osudy Komenského. Zajímavostí přitom je, že první kapitola neodkazuje na narození učitele národů, ale nejprve se seznamujeme s dětstvím jeho otce Martina. Mašínová se snažila vykreslit jak Komenského otce, tak i prostředí, ve kterém žil a dospíval. I sám Komenský na moravském venkově vyrůstal. Poukazuje též na kulturní a politickou atmosféru na přelomu 16. a 17. století. Zcela nenásilně vtahuje čtenáře do prostředí bratrské moravské komunity. Ta byla charakteristická svou poklidností a nekonfliktností. Bylo to ještě před třicetiletou válkou. A právě tato skutečnost poměrně hodně formovala povahu mladého Komenského. Jde tedy o zásadní motiv pro jeho pozdější tvorbu, na což je potřeba brát zvláštní zřetel

Dle pojetí a vyličení Mašínové může čtenář nabýt dojmu, že bratrské prostředí je plné laskavosti, jde tedy o odkaz, že v takovém prostředí se každý člen společnosti může cítit bezpečně a klidně, není zde žádný prostor pro konflikty a závist. Ba je tomu přímo naopak, všichni si vzájemně pomáhají, skrze román na čtenáře dýchá respekt jednoho k druhému. Lze tedy předpokládat, že celá atmosféra bratrské komunity ovlivnila i Komenského, tj. malého Jana Nivnického. Jeho jistota a bezpečí jsou však narušeny již během jeho dětství, a to nejprve smrtí jeho rodičů a dvou sester (celkem měl čtyři). Pohled Mašínové na poměry

⁷⁷ MAŠÍNOVÁ, L. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 205

a mezilidské vztahy v rámci Jednoty bratrské mohou být do značné míry zkreslené a idealizované, neboť i ona sama byla členkou této církve.

V románu se setkáváme s dalšími motivy, které formovaly Komenského osudy. Poté, co se malý Jan musel vyrovnat s tragickou ztrátou svých blízkých, byl svědkem, jak vojska Štěpána Bočkaje vyplnila Moravu. Po této zkušenosti je dokonce Jan nucen odejít z rodiny svých opatrovníků, opouští svého milovaného strýce a tetu. Tyto ztráty mají neblahé důsledky na jeho život – ztrácí veškeré jistoty, klid a bezpečí, které si do té doby vybudoval. Nicméně i po těchto zážitcích nezanevřel na okolní svět, a právě po „bouřce“ vždy „vyjde slunce“, a proto se na konci setkáváme s tím, jak Jan nalézá svou „novou rodinu“, a to v podobě Jednoty bratrské, kterou nachází v Přerově. Tím je symbolicky uzavřen celý první díl.

Ze života Komenského víme, že později vedl náboženské spory, což později vyústilo až v jeho emigraci do zahraničí. O těchto skutečnostech se však Mašínová v díle *Mladá léta Jana Amose* zmiňuje jenom v náznacích. Nicméně se zabývá dalšími sociálními motivy, které měly na formování Komenského života značný vliv. To je např. tématem XII. kapitoly v prvním díle trilogie, označované jako Palacík. Zde je Mašínovou poměrně věrně vyobrazen osud nádeníka Palacíka. Aby zajistil obživu pro svého bratra, který ovdověl, a pro jeho děti, krade pro ně jídlo. Zmínit lze i osudy mouřenína z Uherského Brodu, který si musel projít dosti krutými sociálními zkušenostmi. Na příkladě osudů těchto postav je tak možné říct, že v tomto čase byla doba poměrně krušná a zlá, neboť lidé byli zatíženi vysokými daněmi, krutou prací (robotou) a nevolnictvím, což nezdávka mělo fatální důsledky na tamní obyvatelstvo. Důsledkem těchto okolností jsou sociální rozdíly mezi vrstvami obyvatelstva, chudoba, bída, hlad a zvýšená kriminalita.

Z analýzy prvního románu o Komenském také vyplývá, že Mašínová „fandí“ chudým a bezbranným, což však nečiní z důvodu třídního principu, kdy proti sobě stály dvě strany – chudé obyvatelstvo proti utlačující šlechtě, jak by bylo logické, vezmeme-li v úvahu, že román vznikl na konci 50. let minulého století v Československu, kdy zde byl nastolen komunistický režim. Mašínová svoji podporu chudým vyznává ze zcela jiných motivů. Těmi jsou především křesťanská láska, touha po spravedlnosti a navrácení světa do „původní“ podoby, kde jsou si všichni rovni, kdy neexistuje nespravedlnost. Na tyto motivy lze usuzovat z věty, kterou vyřkl Martin Komenský: „*Kdyby to šlo podle Božího, bylo by jako*

kdysi...že věřící byli pospolu a měli všechny věci obecné a dělili se o vladařství a statky, jakž tomu potřebí bylo“⁷⁸

⁷⁸ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Amose*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuvedeno. s. 54.

4.2 Do labyrintu světa

4.2.1 Charakteristika a kompozice románu

Druhý díl románové trilogie *Do labyrintu světa* je jako díl předchozí prozaické dílo na pomezí románu biografického a historického. První vydání vyšlo v roce 1959 ve spolupráci s nakladatelstvím Melantrich.

V tomto díle se seznamuje s etapou života Jana Amose Komenského, která sice byla poměrně krátká, zato však ta nejšťastnější. Na počátku odchází Komenský do Přerova na studii, přičemž na konci románu zemře jeho první žena. Tragédie v rodinném životě se spojuje s další tragédií, kdy Komenský na základě Obnoveného zřízení zemského⁷⁹ je nucen jako nekatolík opustit svou vlast. Mašínová již samotným názvem druhého dílu trilogie metaforicky odkazuje na jedno z děl Komenského, které můžeme považovat za nejznámější. Toto dílo *Labyrint světa a ráj srdce* vznikalo v životní etapě Komenského, ve které se cítil šťastný.

V druhém díle v porovnání s prvním je zřejmý posun ve sběru historických materiálů. Mašínová zde daleko více operuje s různými prameny faktografické povahy. To sice na jedné straně umožňuje větší důraz na život Komenského, čímž se druhý díl daleko více stává skutečným historickým románem. Nicméně to na druhé straně vede k tomu, že Mašínová nemá již možnost v tak velké míře jako v prvním díle trilogie používat vlastní fantazii. Fabulace je proto používána zcela minimálně. Je však třeba poznamenat, že dostatečný počet historických pramenů a zdrojů využívá Mašínová k tomu, aby zcela přesně a věrně zaznamenala nejen osudy samotného Komenského, ale i lépe zprostředkovala kolorit doby čtenáři.

Čtenář se nesetkává pouze s plodným obdobím v životě Komenského, ale také s celou řadou postav, které mají odlišné sociální postavení a původ, pocházejí z různého společenského prostředí, mající různé názory, střídají se také různé atmosféry. To vše jako celek vytváří zcela věrný obraz to, jaké poměry v českých zemích panovaly po bitvě na Bílé hoře. Zde je třeba podotknout, že Mašínová se nedotýká pouze situace v českém prostředí, ale pohybuje se mimo hranice království.

⁷⁹ Obnovené zřízení zemské - vydáno pro Čechy 10.5. 1627 a pro Moravu 10.5.1628. Ustanovuje jediné povolené náboženství – katolické, dědičný královský titul pro Habsburky, zrovnoprávnění němčiny s češtinou atd.

Styl, jakým se Mašínová snaží čtenáři přiblížit tehdejší poměry napříč Evropou, jakým poukazuje na život Komenského, se do jisté míry přibližuje jiráskovské tradici historické prózy. To je nejvíce patrné tam, kde se Mašínová pokouší co nejvíce rozšířit pohled na společnost v raném baroku, kdy je jejím záměrem zcela věrně a bez jakýchkoliv emocí popsat vztahy panující uvnitř této společnosti. Jistým nedostatkem je však skutečnost, že nadměrná epičnost neumožnila autorce hlubší zachycení skutečných prožitků jednotlivých postav. Tento nedostatek se nejzřetelněji projevuje u hlavního hrdiny – Komenského. Mašínové se také nepodařilo zachytit morálku a etiku dobové společnosti, což je jistě na škodu. Tyto motivy nejsou v druhém díle zcela patrné, ačkoliv jisté náznaky bychom najít mohli.

Oproti prvnímu dílu je druhý díl rozsáhlejší co do počtu stran – 312, přičemž je celý obsah rozčleněn do 47 kapitol. Forma označení kapitol a jejich pojmenování jsou shodné s předchozím románem. Mašínová se ani tentokrát nezdala kompoziční výstavby díla, která je tvořená tzv. krátkými obrazy z Komenského života. Setkáváme se však i s dalšími postavami, ačkoliv v menší míře. Právě tyto krátké obrazy umožňují, aby děj více ubíhal a měl větší spád. Ve výsledku však narušují celkovou linii děje. I v tomto případě autorka s dějem pracuje chronologicky, retrospektiva se objevuje pouze ve vzpomínkách a úvahách hlavního hrdiny.

Podobně jako u předchozího dílu, je román vyprávěn v *er-formě*. Ty situace, které se týkají události života Komenského, jsou čtenářům přiblíženy nikoliv z pohledu samotného hlavního hrdiny, ale z vnějšku – popisují je svědci. Ti tak např. referují o tom, jak si Komenský bral svoji ženu Magdalenu nebo jak zemřela. Mašínová se k tomuto stylu vyprávění rozhodla, aby mohla popsat další životní cesty Komenského bez zbytečného zdržování a nadbytečných reminiscencí, nicméně je jejím záměrem také čtenáře více seznámit s osudem hlavního hrdiny. Komenský zde prožívá idylické a zcela bezpečné období, což má čtenáři ukázat, jak byl v té době šťastný. Mašínová se však nevyhýbá ani tragičtějším situacím, chce poukázat na určité faktory, které mohly do značné míry Komenského ovlivnit v jeho rozhodnutí opustit vlast.

4.2.2 Jazyk

Druhý díl trilogie je od prvního dílu odlišný, autorka používá odlišný jazyk, ve snaze dokumentovat přesídlení Komenského z venkova do města na studia a na zahraniční

university, kde je používán již jazyk učenců. Z hlediska použití jazykových prostředků již není tak pestrý. Z textu zcela mizí dialektismy, které jsou nahrazeny latinismy. Autorčin postup při změně jazykových prostředků je zcela pochopitelný, jelikož se Komenský v tomto díle pohybuje v jiné sociální vrstvě.

Celý román prostupuje spousta latinských výrazů. Latinu autorka používá zejména při vkládání latinských citátů do textu: například „*Nulla dies sine linea*“⁸⁰, které jsou následně přeloženy přímo v textu nebo formou poznámky pod čarou. Dále jí používá při oslovení některých osob: „magnificence“⁸¹, „medikus“⁸² nebo při citaci názvu latinského díla „*Dialecticae libri*“⁸³.

I v tomto díle se objevují zdobněliny a historismy a to zejména v pasážích, kdy se hrdina ocitá v domácím prostředí. Zdobněliny autorka užila v Komenského komunikaci s rodinou: „*Magdalenka*“⁸⁴, „*opičátka*“⁸⁵ nebo „*dušičko*“⁸⁶. Snažila se tak poukázat na vřelý vztah k těm nejbližším.

V menší míře se vyskytují historismy v rozhovorech s prostými lidmi: „*škartice*“⁸⁷, „*šizuňk*“⁸⁸ a „*ludařství*“⁸⁹. Mašínová se snažila vykreslit Komenského jako obyčejného člověka, jež nepotřebuje při komunikaci používat pouze odborné výrazy.

4.2.3 Postavy

Komenský

Druhý díl trilogie začíná kapitolou *Černá hodinka*⁹⁰, v níž je šestnáctiletý Jan v doprovodu biskupa Láneckého, který ho vzdělával v oblasti duchovní, na cestě do přerovské školy. Již v první části je opět evidentní Janova bystrost a zájem o místní i světové dění. Jsme jako čtenáři svědky toho, jak se mladý Amos připravuje na svá studia v cizině.

⁸⁰ MAŠÍNOVÁ, L. *Do labyrintu světa*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 12.

⁸¹ Tamtéž. s. 83.

⁸² Tamtéž. s. 84.

⁸³ Tamtéž. s. 78.

⁸⁴ Tamtéž. s. 283.

⁸⁵ Tamtéž. s. 283.

⁸⁶ Tamtéž. s. 283.

⁸⁷ Tamtéž. s. 11.

⁸⁸ Tamtéž. s. 15.

⁸⁹ Tamtéž. s. 15.

⁹⁰ Tamtéž. s. 7.

Ve škole byl na straně učitelů, zastával se jich, přestože byl sám terčem posměchu kvůli svým nedostatečným znalostem překladu. „*Pravím ti, že ty kulky posbíráš. A toto jsi udělal naposledy. My tu nejsme proto, abychom se bavili tvými hloupými nápady. Hodí se pro čtyřleté, ne pro studenta. Opovážíš-li se ještě jednou, vypořádám se s tebou.*“⁹¹ Od této chvíle byl Jan v čele třídy, přítelem učitele.

Jeho dříve popisovaná plachost, skromnost se postupně měnily v sebevědomí a jistotu. Velkou úctu však stále choval k biskupovi Láneckému. V některých hovorech s ním dokonce vyjadřuje obavy o svou budoucnost, stále popisuje biskupa jako svůj vzor, nicméně se obává, že jeho kvalit nikdy nedosáhne. „*Já si tolik přeji stát se pastýřem lidu Beránkova jako vy, hospodáři, ale čím dál se toho víc bojím. Takový jako vy já nikdy nebudu.*“⁹² Zpochybňuje svou cestu za svým cílem, lituje sám sebe. Uvědomuje si, že na světě již nemá nikoho (přestože má stále dvě starší sestry) a pociťuje žal. Pociťuje také velmi silnou touhu po přátelství.

Závažný vnitřní konflikt Jan pociťuje, když se během svého studia setkává s polskými pány. Jednalo se o sociniány, kteří odmítají učení Ježíše Krista. Knihu, kterou Janovi dali, biskup Lánecký spálil. To byl pro mladého Amose velké překvapení. Necítil uvnitř sebe pochopení pro tento čin, necítil dokonce ani soulad s tím, co mu jeho učitel řekl. Jan opět prokázal, že má svůj rozum a přemýšlí o souvislostech, chce si své názory utvářet sám.

Další neshodu se svojí představou o životě křesťana a realitou popisuje Mašínová při Janově studii v zahraničí. Přestože autorka uvádí, že Amosovým cílem nebylo zjišťovat, jestli lidé žijí nebo nežijí, jak by podle církve svaté, přesto si Jan Amos všimá, že morálka v této oblasti dosti upadá. „*Ne, na to nebyl vyslán, jde však s otevřenými očima a vidí, co je teď křesťanům obecné a společné: útek ode všeho, čeho Kristus žádal; překotný útek na širokou pohodlnou cestu. Je široká a přece se na ní lidé strkají, zdá se jim, že nemají pro sebe dost místa.*“⁹³ Autorka očima Jana Amose kritizuje společnost, která prahne jen po majetku a vlastním pohodlí. Přestože stav světa je pro Amose rozčarováním, hledí do budoucna s nadějí na zlepšení.

Další ranou pro Jana Amose je smrt jeho blízkého přítele Jiřího Pítruše, o níž se dozvídá z dopisu, který mu poslal biskup Lánecký. Nepříznivé zprávy Jana Amose vrhají do

⁹¹ MAŠÍNOVÁ, L. *Do labyrintu světa*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1959. ISBN nevedeno. s. 10.

⁹² Tamtéž. s. 17.

⁹³ Tamtéž. s. 101.

depresivních stavů. Cítil se vyčerpán nejen studiem, ale i okolnostmi, na které sám nemohl mít vliv. Amose černé myšlenky vtahují do nemoci, cítí, že je ve svém studiu pozadu a nedosahuje ani zčásti dokonalosti svých vzorů. Přestože byl Jan výborný a svědomitý student, jeho chmurné myšlenky mu bránily v soustředění. „*Jan Amos, universitán všemi profesory ceněný a spolužáky obdivovaný, není sám před sebou víc než hromádka neštěstí, oběť mrtvolného strachu z Boha a ze života.*“⁹⁴ Modlitba a boží odpuštění ho z tohoto stavu naštěstí vyvedly. Přesto si neodpouští vzpomínky na své dětství; podobně jako po smrti svých rodičů. Místní lékař mu doporučuje návrat domů.

Po návratu se v Janovi opět probudila jeho plachost a skromnost. V Praze ho přivítal Matyáš Cyrus, pražský biskup Jednoty bratrské. „*Prý jsi výborně studoval a s pochvalou konal disputace. Lanecius v tobě vidí nového Blahoslava.*“⁹⁵ Jan prokazuje svůj zájem o vědění v mnoha oborech, touhu po tom své vědění předávat dál způsobem, který bude užitečný všem lidem. „*Dokonale to neznám, ale rád bych se všemu naučil a potom jiné tomu učil. Je žádoucí vědět všechno, co je obsaženo v trojí boží knize.*“⁹⁶

Janův duševní vývoj nedosahuje po jeho návratu domů větších zvrátů. Začíná formulovat své didaktické principy. Biskup Lánecký ho doporučil jako učitele do školy ve Fulneku. Chce, aby místní chlapce připravil na studia v zahraničí.

Po bitvě na Bílé Hoře byla situace obtížná. Z náboženských důvodů musel Jan opustit Fulnek a nastalo pro něj období ukrývání. Magdalena byla v bezpečí na zámku *u paní Skrbenské*⁹⁷, přesto jí trápily myšlenky na jejího muže. „*Věděla, že si vyčítal, proč opouští sbor, když mu ještě nikdo přímo na hrdlo nesahá a nyní sama pátrala, nemají-li mu fulnečtí bratři a sestry za zlé, že je opustil.*“⁹⁸ Magdalena cítila na zámku nejistotu, každým krokem čekala, že někdo ze zámeckých sloužících řekne výtku na adresu jejího muže.

Komenský se v této době potýkal nejen s obavami o budoucí stav světa, ale musel se také vyrovnat se smrtí jeho ženy i obou dětí. Doposud ho každá taková rána uvrhla do stavu depresi. Jinak tomu nebylo ani tentokrát. Jan se po této osobní tragédii uzavírá do sebe.

⁹⁴ MAŠÍNOVÁ, L. *Do labyrintu světa*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 132.

⁹⁵ Tamtéž. s. 156.

⁹⁶ Tamtéž. s. 159.

⁹⁷ Tamtéž. s. 304.

⁹⁸ Tamtéž. s. 304.

Biskup Lánecký

Biskup byl v Přerově váženou osobou. Pro Jana byl vzorem a důvěrníkem. Sledoval Janovo působení na přerovské škole a uvědomoval si, že je výjimečným studentem. „*Ty nezpyšniš, řeknu-li ti, že máš přirozeného rozumu víc než jiní; což to sám nevidíš, že ti jsou svěřeny bohaté hřivny?*“⁹⁹ Biskup spojuje Jana k bohu ve chvílích, když ten se mu svěřuje se svým zármutkem.

Jan Amos se v době svého působení jako učitele bratrské školy stal terčem kritiky ze strany paní Mariany Škopové. Biskup však její *žalobu*¹⁰⁰ odvrhnul. „*Sluší se, otče biskupe, aby učitel bratrské školy, který má dávat příklad, bláznil děvčata?*“¹⁰¹ Biskup však na její stížnosti viděl jen klad. „*Hm, když si je tak spolu představím, byl by to pěkný pár lidiček, jsou pro sebe jak stvořeni.*“¹⁰² Komenského líčí jako vzdělanou, poctivou osobu. Mašínová se brání zobrazovat Jana jako někoho, kdo způsobuje nepřístojnosti nebo sváry. Biskup se tak postavil na jeho stranu, aby postava Komenského jako vážené osoby byla zachována.

Tomáš Dubinus

Janův učitel v přerovské škole. Biskupem Láneckým popsán jako dobrý učitel, přesto kvůli svému mladému vzhledu měl potíže s kázní ve třídě. V průběhu svého studia na přerovské škole Amos prokázal, že je schopen svého učitele zastoupit. Dubinus projevil důvěru v Jana Amose, když mu svěřovali důležité úkoly. „*Dubinus vybral Jana Amose za průvodce cizinců nejen jako nejvyspělejšího ze své třídy, ale také aby ho tím trochu rozptýlil.*“¹⁰³

Jiří Pítrůše

Tato postava je v Janově životě natolik významnou, že jí Mašínová věnovala samotnou kapitolu s názvem *Mladý Pítrůše*¹⁰⁴. Skromný chlapec, který se stal Janovým přítelem v době, kdy ten o sobě pochyboval a nikoho jiného na světě neměl. Mašínová Jiřího popisuje ústy jeho otce. Ten o něm říká, že miluje samotu a klid, má svoji vlastní místnost, kde mohl nerušeně a bez obav studovat. To měli s Amosem společné – velkou chuť studovat. Jejich přátelství neutrpělo ani několikerými rozhovory nad etickými otázkami. „*Jiří míní, že se*

⁹⁹ MAŠÍNOVÁ, L. *Do labyrintu světa*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 12-13.

¹⁰⁰ Tamtéž. s. 185.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 186.

¹⁰² Tamtéž. s. 186.

¹⁰³ Tamtéž. s. 29.

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 21.

má pohaněný člověk spokojit hlasem vlastního svědomí a pohrdnout lidskými řeči. ¹⁰⁵ Přestože se Jiří s Amosem často neshodli, byli si oba vědomi toho, jaké štěstí mají, že jsou si přáteli. Jan se o jeho brzké smrti dozvídá z dopisu biskupa Láneckého.

Otto Zaunsliffer

Janův kamarád, který ho doprovází na jeho cestě. Spřátelili se natolik, že jejich loučení na konci společné cesty bylo pro oba nešťastným okamžikem. „*Nevím, jak mi bez tebe bude. Takového kamaráda už nenajdu, rodný bratr by mi nemohl být milejší.*“ ¹⁰⁶ Amos se během loučení vrací do svých vzpomínek, snaží se najít smysl v tom, že neustále někoho ztrácí, že přichází o blízké osoby. Přirovnává Otta ke svému příteli Jiřímu.

Magdalena

Magdalena se stala Janovou ženou. V dobách zasnub ji biskup Lánecký upozornil, že v životě Janově je práce na prvním místě. Přestože si Magdalena vyslechla takový ortel, Jana si vzala, nechtěla žárlit na Boha. „*Jan Amos má, dceruško, velikou životní lásku a to je – práce. Nepředstavuj si, že to bude jen práce ve sboru a ve škole. Bereš si za muže bratra, který už teď je ozdobou a nadějí Jednoty; zdá se však, že se stane ozdobou a slávou národa.*“ ¹⁰⁷ Komenský je zde opět popsán jako člověk, který se svému zaměstnání věnuje opravdu naplno, biskup ho opět vyzdvihuje jako významného duchovního. Magdalena přijala svou budoucnost, přestože sama rozhodně Janových kvalit nedosahovala. Měla štěstí v tom, že Jan její práci obdivoval, nepodceňoval ji a naopak ji dodával sebevědomí. „*V její mladé domácnosti nabývalo všechno smyslu a Magdalena si neuměla představit větší blaho, nežli co právě den ode dne prožívala.*“ ¹⁰⁸ Narození syna Jana její život obohatil ještě víc.

V době, kdy Jan Amos musel opustit Fulnek z náboženských důvodů, sama se ukrývala na zámku paní Skrbenské. Sama v očekávání druhého dítěte pociťovala strach, co s nimi bude.

Svoji neutuchající lásku k Janovi Magdalena prokázala, když si četla rukopis, který jí její muž z úkrytu poslal. „*Poněvadž z vůle a dopuštění Božího před vzteklostí lidskou ustupuje, tebe jsem se vzdáliti musel a tobě tělem přítomen býti nemohu, z čehož vím, že zármutek a tesknost, jichž i já prázděn nejsem, tvého srdce částí jsou hosté, aj teď já tobě knížečku tuto*

¹⁰⁵ MAŠÍNOVÁ, L. *Do labyrintu světa*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 25.

¹⁰⁶ Tamtéž. s. 135.

¹⁰⁷ Tamtéž. s. 234.

¹⁰⁸ Tamtéž. s. 235.

místo sebe pro potěšení posílám.“¹⁰⁹ Amos ve svém rukopise věří, že se ještě shledají. Magdalena však v závěru druhé části trilogie onemocněla a i s dětmi zemřela.

4.2.4 Vybrané motivy

V tomto díle se objevují motivy, s nimiž Mašínová pracuje, odlišně od těch, s nimiž jsme se seznámili v díle *Mladá léta Jana Amose*. Již na počátku knihy je zřejmý motiv hladu po vědění, snaha získat nové poznatky, jde metaforicky o labyrint vědění, kdy se venkovský chlapec dostává do většího města, které mu umožňuje daleko více se vzdělávat a získávat zajímavé informace. Vstupem do přerovské školy se Komenskému po dlouhé době mohly otevřít dveře do tzv. světa vzdělanosti. Sám s tím již nepočítal, neboť se domníval, že bude až do konce života statkářem.

A právě tato náhlá změna v něm vyvolává pocity štěstí, euforie, otevírají se mu možnosti, o nichž se mu ani nesnilo. Poté, co Komenský cestuje do ciziny, poznává pravý labyrint světa, metaforicky řečeno. S labyrintem světa se však setkává i poté, co nachází útočiště ve městě Fulnek, a to v návaznosti na situaci, při které jsou pronásledováni bratrští kněží po bitvě na Bílé hoře.

Zatímco hlavním motivem prvního dílu bylo zobrazení dětství a dospívání Komenského, v tomto případě se Mašínová nezaměřuje výhradně na Komenského, ale snaží se do jeho života – příběhu vsunout i další vedlejší postavy, u nichž popisuje jejich životní osud. To lze považovat v některých případech až za zbytečné, neboť v některých kapitolách se můžeme více dozvědět o zcela nevýznamné figurce, o prostředí, které nám toho moc neřekne, zatímco o Komenském není ani zmínka. Záměrem autorky je přesný popis sociálních poměrů dobové společnosti, nicméně v některých kapitolách jako by zapomínala, že píše biografický román. Samozřejmě nelze autorce upřít, že vedlejší postavy jsou ve vyprávění s osudem Komenského spojené, není to ale vždy na první pohled patrné, což může méně vnímavému čtenáři snadno uniknout. Ten se tak může pouze divit, proč se náhle v díle o životě Komenského má seznámit s např. Adamem od Špindlerů, když samotný osud Komenského

¹⁰⁹ MAŠÍNOVÁ, L. *Do labyrintu světa*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1959. ISBN nevedeno. s. 362.

s ním nemá žádnou spojitost. Čtenář se tak může v některých příbězích ztrácet, neboť postrádá návaznost na hlavní dějovou linii.

Nicméně tyto motivy Mašínové jsou vysvětleny později. Když se vrátíme k již zmíněnému Adamovi od Špindlerů, zjistíme, že byl velice zamilován do Dorotky Cyrillové, která se po smrti Adama nechtěla s nikým stýkat, zcela se izolovala od veškerých společenských styků. A byl to právě Komenský, který jí ukázal, jak ještě může být svět krásný. Nakonec se Dorotka stala Komenského druhou ženou.

Motiv tedy čtenář nakonec nachází. Je však důležité položit si otázku, proč je právě postavě Adama věnována celá kapitola. Zcela jednodušší by bylo se zmínit, že Komenský měl druhou ženu Dorotku, jejíž první láskou byl Adam. Tím by se děj zcela jistě zpřehlednil a byl by pochopitelnější i pro samotného čtenáře. Touto cestou se spíše zamotává do celého děje, přičemž některé motivy mohou unikat.

Lze nakonec dojít k závěru, že druhý díl je pojat příliš obširně, což není vždy ku prospěchu celého děje. Při další analýze jednotlivých motivů se však dostáváme k pochopení, proč tak Mašínová činí. Jde jí především o vymezení dobového koloritu. K tomu, aby jej mohla zachytit co nejpřesněji a nejvěrněji, jí nepostačí, aby vyprávěla a popisovala výhradně životní osudy Komenského. Musí se také více zaměřit na vedlejší figury, které mají občas zcela nejednoznačnou spojitost s hlavním hrdinou. Právě snaha o zachycení atmosféry a poměrů tehdejší doby je považována za výrazný nedostatek druhého dílu trilogie, což se následně promítá do posledního dílu.

Ukazuje se také, že druhý díl je více ovlivněn motivem náboženských konfliktů. To v prvním díle nebylo zcela zřetelné. Je to ovšem dané i dobou, v níž se jako čtenáři ocitáme. Nemalou měrou se na atmosféře tehdejší doby podílí vliv a výsledek bitvy na Bílé hoře. Mašínová se svým pojetím dějin stala následovatelkou Aloise Jiráska, neboť navazuje na Palackého koncepci pojetí českých dějin, kterou právě Jirásek ve velké míře rozvinul. Pro české dějiny se motiv jezuitů a katolické víry jeví v negativním světle, pozitivní nádech mají naproti tomu motivy husitství a protestantské víry. Sám Komenský dokonce v druhém díle svými vlastními slovy odsuzuje katolictví, papeže a jezuity. Nicméně čtenář může poměrně rychle nabýt správného přesvědčení, že se Komenský nesnaží o odsouzení katolické církve, spíše mu jde o to, aby oba náboženské směry k sobě našly cestu a usmířily se, neboť Bůh je přeci jen jeden, takže pouze věřící mají odlišné názory na jeho podstatu. Komenský se snažil

respektovat oba tábory věřících, přičemž z dalších kapitol vyplývá, že na jezuity nenahlíží vyloženě negativně (např. uznává jejich snažení v oblasti pedagogiky).

4.3 Planoucí pochodeň

4.3.1 Charakteristika a kompozice díla

Planoucí pochodeň je název třetího a zároveň posledního dílu trilogie, kterou Mašínová věnovala životním osudům učitele národů Jana Amose Komenského. Román vyšel v roce 1961. Opět ve spolupráci s nakladatelstvím Melantrich.

V tomto díle je možné se seznámit s jeho nejdelší životní etapou. Začátek třetího dílu nás zaneše do roku 1622. Ocitáme se ještě v Čechách, v době, než odcházejí exulanti do Polska. Úplný závěr třetího dílu je zakončen rokem 1656, kdy Komenský po tragickém požáru Lešna využívá nabídku k přesídlení do Amsterdamu, kde žil posledních 14 let svého života. Planoucí pochodní Mašínová odkazuje na Komenského myšlenky, které i po jeho smrti zůstávají stále živé a inspirující.

Z výše uvedeného plyne, že třetí díl nezachycuje Komenského skon, ale končí jeho příjezdem do Holandska. Mašínová se rozhodla svého hlavního hrdinu neprovázet až do jeho smrti, ale rozloučila se s ním v situaci, kdy začíná jeho další životní a vědecká etapa.

V odkazu na samotný název třetího dílu je možné se domnívat, že pochodeň Komenského je autorkou ponechána svému vlastnímu osudu, nechává ji plát, nicméně sám hlavní hrdina si klade otázku, kdo se po jeho smrti stane dalším nositelem této pochodně, až on nebude na tomto světě. Již na počátku této podkapitoly vyplynulo, že ve třetím díle trilogie se snaží Mašínová věrně postihnout nejdelší životní období Komenského. To se odráží i na celkovém počtu stran, neboť třetí román obsahuje 505 stran. To je téměř dvojnásobný počet oproti dvěma předchozím dílům. To je také důvodem, proč je obsah třetího dílu rozčleněn do 78 kapitol. Opět je zde však ponechána podobná kompozice, což je ostatně typické pro celou trilogii. Každá je očíslována a má svůj vlastní název.

Děj se podobně jako u předchozích románů odvíjí chronologickým způsobem. Retrospektiva se objevuje jen na několika místech, a to především z důvodu, aby autorka vyzdvihla osobní stánku Komenského, poukázala na původ postav tam, kde se domnívala, že je to nezbytně nutné k čtenářovu pochopení souvislostí.

Pro celou trilogii, a tento díl není výjimkou, je charakteristické vyprávění v er- formě ve stylu vševědoucího vypravěče. Podobně jako v předchozím dílu o důležitých momentech

z Komenského života vyprávějí významní svědci. Nicméně některá vyprávění pak vyznívají poměrně překvapivě. Mašínová se např. zaměřila na motiv manželství a smrti druhé Komenského manželky, nicméně v jejím podání to vypadá, jako by se pohřbu nikdo neúčastnil, neboť je čtenáři zprostředkován zejména Komenského smutek nad ztrátou milovaného člověka. Podobně jsou téměř úplně bez jakýchkoliv svědků zachyceny také dvě svatby Komenského.

4.3.2 Jazyk

Z hlediska použití jazykových prostředků je třetí díl nejméně pestrý. Což působí poměrně zvláště, když si uvědomíme, že obsahově jde o román nejdelší. Vzhledem ke skutečnosti, že hlavní hrdina se průběhu celého díla pohybuje v cizích zemích. Autorka tak měla možnost zařadit do románu více cizích slov.

Nadále v textu převládají latinismy, které hlavní hrdina používá při rozhovorech s evropskými mysliteli. Kromě latinismů se občas objeví i cizojazyčné výrazy, taktéž v rozhovorech s vzdělanci, politiky a duchovními. Záleží na tom v jaké zemi se Komenský momentálně nachází. Při pobytu v Anglii používá autorka anglické výrazy, při setrvání v polském Lěšně se objevují polské výrazy.

Ani v tomto románu neopouští tradičně používaný jazykový prostředek, kterým je zdobnělina. Se zdobnělinami autorka pracuje, jako druhém dílu trilogie především při komunikaci s manželkou a dětmi: „Zuzanka“¹¹⁰, „Johanka“¹¹¹ a „chůvička“¹¹².

Ačkoliv se mi třetí díl v jazykové rovině zdá slabší, i tak si myslím, že autorka nevybočila z linie, kterou předvedla v předchozích dvou románech.

4.3.3 Postavy

Komenský

Jan trpěl na konci druhé části trilogie velkým smutkem po ztrátě své rodiny. Třetí část uvádí Jana zpět do aktivního života učitele a duchovního. Amos se díky slepé Anně opět vracel ke

¹¹⁰ MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 178.

¹¹¹ Tamtéž. s. 178.

¹¹² Tamtéž. s. 178.

své práci. „S ní rozprávěl Jan Ámos často i za dne, lapal od ní rázovitá úsloví a zapisoval na lístečky.“¹¹³ Věnoval se Anně nad rámec svých povinností, práce pomáhala jemu i jí. Její odchod však Jan nenese tak těžce jako odchody svých blízkých popsané v předchozích částech trilogie.

Janovu druhou svatbu Mašínová zmiňuje velmi okrajově. „*Co? Tichá svatba? Z toho nebude nic, sestro Cyrillová, to jim zrovna řekněte! Nač tichá? Jan Ámos Komenský se žení a jemu bychom nevystrojili pořádné svatební veselí? A panna Dorotka by si toho nezasloužila?*“¹¹⁴

I v poslední části trilogie autorka ukazuje jeho silný vztah k Jednotě. Historické události si může čtenář často jen odvodit z popsaných situací. „Komenský na okamžik umlkl, potom pokračoval: Nejdeme ovšem tři s listem pro mladého pána, máme smutnější úkol: vyhledat útulek pro všechny duchovní Jednoty z Čech a pro některé z našich laiků. Je vám snad známo, že císař Ferdinand nestrpí ve svých zemích nekatolíky, jsou vydávány mandáty zvláště proti nám duchovním – ale co je vám?“¹¹⁵ Náboženské otázky jsou často diskutovány prostřednictvím rozhovorů Jana Ámose k ostatními urozenými lidmi, učenci i duchovními. Sám Komenský se udivuje nad tím, jak je svět zmatený.

O smrti biskupa Láneckého se dozvídáme jen díky velmi stručné zmínce autorky, přestože biskup patřil bezesporu k významným osobnostem Janova života. Ani tentokrát nám autorka neukazuje, že by Jan biskupovou smrtí dlouze a těžce trpěl. Ukazuje, že se opět vrací ke vzpomínkám, vrací se k jednotlivým chvílím, které je spojovaly. „*Živěji než jindy si připomínal jednotlivé chvíle z přerovských let a bývalo mu, jako by jemu biskup nezemřel, jako by mohl kdykoliv k němu zajít, pohovořit, jako před lety, tak ho měl živoucí před pamětí.*“¹¹⁶ Pocitům, které Jan z biskupovy smrti měl, se autorka tentokrát nevěnuje.

Mnoho postav potkává na svých cestách, některé jsou jen zmíněné okrajově, jiné v Janově životě zanechají výraznější stopu. Mašínová zmiňuje setkávání s exulanty, kteří museli po Bílé hoře opustit zemi.

Mašínová ve svých románech ukazuje, že se Jan hluboce zajímal o světové dění. „*Ted, když se zdá, že se stane Morava místem, kde se střetnou císařští se svými nepřáteli, bude ji*

¹¹³MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 10.

¹¹⁴ Tamtéž. s. 45.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 74.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 102.

třeba“¹¹⁷ Ámos se vydal do Berlína se svou mapou. Pán z Žerotína Janovu mapu pochválil, vyzdvihl, jak pečlivou práci Jan vykonal. Svědomitost, pečlivost a skromnost jsou Janovými atributy, které ho provází celým životem. Pán z Žerotína vyslal Jana na cestu do Haagu, aby se setkal s králem Fridrichem Falckým. Žerotínský pán považoval Jana za osobu, která může vyřídit důležité záležitosti místo něj. Sám Jan Ámos měl v krále Fridricha velkou důvěru a považoval takovou cestu za téměř div.

Mašínová však poukazuje na královu neschopnost i názvem kapitoly: *U krále ztroskotance*.¹¹⁸ Komenský ale v jeho dobrotu věřil. To, že z Čech utekl, neviděl jako zradu, doufal, že se vrátí, až sežene pomoc. Nechtěl vůbec věřit, že by se od českých zemí tak snadno odloučil. Komenský také věřil Kotterovým proroctvím. Kryštof Kotter byl prorokem, v jehož předpovědi bylo, že války budou brzy ukončeny a evangelíci zvítězí. K zaváhání, zda Kotterova proroctví jsou pravdivá, ho přiváděly jen nedůvěřivost okolí a aktuální události. Komenský věřil v dobrou budoucnost Čech, přestože okolnosti ukazovaly, že se zlepšení neblíží. Komenského víra v lepší budoucnost se prolíná celou třetí částí trilogie.

Na cestě do Lešna byl Komenský zobrazován jako člověk s jasnou představou toho, co poutníky čeká. Ostatní se budoucnosti víceméně obávali. „*Jediný, kdo z truchlivé řady poutníků má zřetelnou představu místa, kam směřují, je Komenský. I jeho myšlenky se vracejí a běží kupředu.*“¹¹⁹ Přestože byl považován za významného duchovního a vzdělance, sám o sobě v určitých chvílích pochybuje: „Co však bude moci udělat on, prostý duchovní Jednoty, pro panskou rodinu?“¹²⁰ Byl vděčný, že se Budovci postarali o jeho ženu Dorotku, která byla těhotná a cesta by pro ni i dítě znamenala smrt.

Když Jan přijel do Lešna, pracoval ve sboru, později měl pracovat také na gymnasiu jako učitel. Přestože v té době již psal knihu o výchově a vyučování, do gymnasia se mu příliš nechtělo. Přes svou skromnost se obával, že nebude příliš dobrým učitelem, protože lešenské gymnasium má studenty nejen české a německé, ale chodí tam i Poláci a jejich jazyk nebyl Komenskému příliš známý. U Komenského se jeví další pochybnosti o sobě samém, ale i o stavu místního gymnasia. „*To nejsou studenti, to jsou zhýčkaní. Vím, že mezi nimi není*

¹¹⁷ MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 103.

¹¹⁸ Tamtéž. s. 109.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 193.

¹²⁰ Tamtéž. s. 194.

*volno našich chudším – mám pravdu, Pavle, nebo ne?*¹²¹ Pochybnost v Janovi vzbuzuje i rektor Rybiňský. Janovi se nelíbí jeho nebratrské vystupování.

První dny Komenského na gymnasiu nebyly snadné. On se však díky svému bohatému vzdělání dokázal bránit vzpurným připomínkám žáků. I nový rektor Wegierski Komenského chválil a zastával se ho před výtkami administrátora Schlichtinga. „Ve školských věcech, jak vidíte, pánové, to je revolucionář, jakých málo. *Nechce mít z dětí papoušky, kteří by po staru šveholili zvuky bez rozumu, učí je myslet.*“¹²² Jan dodává, že jiný přístup k dětem by na nich páchal jen škody.

Jeho kladné vlastnosti ukazuje autorka i na rozhovorech, které vedl s učiteli na svých cestách. V jednom hovoru z Londýna Mašínová ukazuje, jak Jana vnímali ostatní. Čtenář si tedy může všimnout, že jeho kladné vlastnosti jsou mu vlastní i v dospělosti a ke stáru. „*Rozumíme ti, pravil Hübner, jsi duchovním Jednoty, jejíž přední ctnost je prostota života. Ty však zůstaneš prostý, i kdyby tě na trůn povolali.*“¹²³ Sám Komenský vysvětluje, že se jen snaží naplnit očekávání ostatních, nicméně je mu nepříjemné, pokud ta očekávání jsou příliš velká a on se obává, že nebude schopen je naplnit.

V Londýně se také ukazuje, jak významnou osobností této doby Komenský byl. V prvních dnech svého pobytu se setkává s biskupem Johnem Williamsem. „*On, psanec, exulant, pikhart doma tak vášnivě pronásledovaný, je v zemi, odkud snad bude moci řídit vzdělávací činnost k dobru všeho lidstva – i těch pronásledovatelů.*“¹²⁴ Jan si uvědomoval vážnost své situace, přesto věřil, že svět selepší.

Úctu a respekt projevovali lidé Komenskému na všech jeho cestách. Jan byl však tak skromný, že ho každý projev uznání překvapil. Všude považovali za velkou čest, že k nim zavítal sám Jan Ámos. „*Není u nás učitele, který by nebyl nadšen vaší metodou; jste génius.*“¹²⁵

V závěru trilogie Mašínová ukazuje, že se Komenský dostává do deprese. Přivedla ho do ní nemoc, byl slabý a nemohl se hnout. V horečkách se vrací do svých myšlenek a možná i bludů. Pochybuje o tom, že jeho dřívější plány byly správné. „*Ještě před málo měsíci*

¹²¹ MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 232. ISBN neuvedeno. s. 232

¹²² Tamtéž. s. 244.

¹²³ Tamtéž. s. 347.

¹²⁴ Tamtéž. s. 348.

¹²⁵ Tamtéž. s. 399.

*Komenský věřil, že svět spěje k dokonalosti. Jak jen mohl něčemu takovému věřit? Zuřila válka, ale on byl jist, že žádná lidská špatnost, ani tato, nemůže mít dlouhého trvání, kořeny lidstva sají dobro jako rostliny vodu, strom člověčenstva žije z dobra.*¹²⁶ Komenský cítil, že je opravdu chorý, nicméně z myšlenek na smrt ho vytáhly jeho děti, pro které Komenský chtěl žít. Takový okamžik ho zbavil touhy, aby umřel. Chtěl na světě být pro své děti, ale i pro Jednotu.

Závěr románu nepřikládá Mašínová Komenského smrti, ale obléhání a vypálení Lešna. „Lešno hoří! Lešno hoří!“¹²⁷ Jan přišel kvůli požáru o své rukopisy. Vyčítá Bohu, že to tak dopadlo. „*Buď jak buď, už vím, že mne Bůh zavrhl.*“¹²⁸ Komenský však odchází do Holandska. Byl pozván a Vavřinec de Geer mu nabídl pohostinství. Zajistil také, aby se do Holandska dostala i celá jeho rodina. Byl šťastný, když se dozvěděl, že jeho díla budou vydaná. Je obdivován, že i přes všechna příkoří, která se mu děla, vytrval u své práce. Je obdivován, jak velkolepá díla sepsal.

Jiří Sadovský ze Sloupna

Významná postava třetí části trilogie, která se podílí na pomoci duchovním Jednoty bratrské. „*Toho, že hrozí nebezpečí všem na Černém zámku ve zvýšené míře, byl si vědom hlavně Sadovský.*“¹²⁹ Společně se svými lidmi odhalili podzemní chodbu. Sprádal plán, jak zabezpečit přítomné duchovní před nebezpečím, které mohlo přijít znenadání. Jeho odvaha a odhodlanost zachránily bratrům život.

Důvěru vložil také do písaře Jiříka Paděry a kočího Jíry Marka. Sám Jiří Sadovský byl ve velkém nebezpečí, když se do jeho tvrze (jak sám říká) dobývali dva jezuitští mnichové. „*Máme jistou zprávu, že jste neuposlechl, pane ze Sloupna, císařského zákazu a přechováváte několik predikantů.*“¹³⁰ Jezuité prohledali celou tvrz a dokonce se nechali nachytat na lest kočího Jíry. Ten se schoval v podzemní chodbě a očekával příchodu mnichů. „*V temné místnosti se slabě zamíhalo světlo voskovice a dopadlo na Jírovu postavu v koutě.*“¹³¹ Mniši byli přesvědčeni o tom, že se jedná o hledanou osobu. Bohužel následné vyšetřování prokázalo úplný opak. Kočí Jíra měl tolik odvahy, že si z jezuitů dělal legraci.

¹²⁶ MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 417-8.

¹²⁷ Tamtéž. s. 481.

¹²⁸ Tamtéž. s. 481.

¹²⁹ Tamtéž. s. 96.

¹³⁰ Tamtéž. s. 97.

¹³¹ Tamtéž. s. 98.

Důvod, proč se v podzemí schoval, vysvětlil: „*Jste černí jako vrány, já jsem si myslel, že to na mne jdou strašidla.*“¹³²

Autorka se více zaměřuje na historické události, které Jana Amose během jeho života potkaly. Jeho příběh se tak stává prostředkem, jak se čtenář může s dobovými událostmi seznámit.

Marie Dorota Cyrillová

Dorota byla Janovou druhou ženou. Stejně jako Janova první žena se i Dorota musela smířit s tím, že pro jejího muže byla práce na prvním místě. Komenský své ženy však miloval a vždy na ně bral ohled, chtěl, aby byly spokojené. Před svou cestou do Berlína, ji Ámos utěšoval, že se domů vrátí hned, jak to bude možné.

Dorota svého muže vždy podporovala, jeho cesty a zájmy obdivovala. Zvrat však nastal, kdy se Jan s celou rodinou a svými pomocníky přestěhoval do Švédska. Upadla do deprese, neměla jako dříve zájem o aktivity, které její manžel vykonával. „*Nechutnaly jí mořské ani jezerní ryby a strojila je k jídlu jen proto, že si toho manžel a děti přáli.*“¹³³ Vztah Doroty a Jana se v závěru třetí části trilogie obrací v časté výtky a konflikty. Vrcholem sporu byl plánovaný sňatek dcery Dorotky s Janem Molitorem. Dorota vyčítá Janovi, že se až příliš věnuje své práci a neví si, co se děje doma. Jan sňatku bránil, protože se domníval, že ženich není pro jeho dceru dobrý. „*Je z mých pomocníků nejlínější. Snad už nemyslí na ženění.*“¹³⁴ Dobrý vztah manželky ke svému manželovi postupně vyprchal. Autorka v postavě Doroty ukazuje, že tato postava není mělká, není jen nekonečnou obdivovatelkou svého vzdělaného muže, ale že se také dokáže projevit, že její postava prošla určitým vývojem. V závěru třetí části umírá.

Kristina Poniatovská

Krásná dívka, jasnovidka, o kterou se Jan stará, ona sama však pochybuje, že pro něj není přítěží. „*Kristina Poniatovská nebyla v zemi svých předků šťastna. Trpěla den ode dne silnějším vědomím, že je rodině Komenských přítěží.*“¹³⁵ Po příchodu do Lešna se kvůli těmto

¹³² MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 98.

¹³³ Tamtéž. s. 404.

¹³⁴ Tamtéž. s. 411.

¹³⁵ Tamtéž. s. 206.

pocitům dostávala do neustálého nervového vypětí a její již nedobrý zdravotní stav se zhoršoval.

Přistěhovalci v Lešně dostávali zprávy z Čech, z Moravy, i z celého světa. Pro Kristinu však zprávy nebyly dobré: „*Její poručník Jan Stadius si nevěděl rady, má-li nemocné dívce oznámit, že již za týden, po jejich příchodu do Lešna se Julian Poniatovský, bývalý rektor mladoboleslavské školy, rozloučil s životem.*“¹³⁶ Sama Kristina několikrát předpovídala, že se s otcem již nesetká. Autorka poukazuje na pochybnosti, které se týkaly možné nepravdivosti Kristininých předpovědí. Současně však o několik kapitol dál uvádí, že se její věštby zčásti vyplnily. „*Z našich duchovních že první odejde Tychicus a potom Stadius.*“¹³⁷

John Milton

*Básník bouřlivák*¹³⁸ je název kapitoly, ve které Mašínová popisuje setkání Jana Ámose s Johnem Miltonem, anglickým básníkem. Milton se s Janem pozdravil, pozdravil se i s jeho dvěma společníky a zamlouvalo se mu, že se setkává s osobností, o které se v učených kruzích velmi pochvalně hovoří. I v hovoru Johnem Miltonem Komenský představuje své revoluční myšlenky, které jsou spjaté se vzděláváním dívek: „*Nejde o dámy, pane Miltone, řekl Komenský, naopak – právě chudé dívky mají mít stejný přístup k pramenům moudrosti jako zámožné.*“¹³⁹

Společně s Janem se také pouštějí do náboženských disputací. Milton se kaje, lituje, že pro křesťanství neudělal tolik, kolik by mohl. „*Vyčítám si, že doposavad jsem měl dost klidu a času pro své myšlenky, což mi bylo umožněno potem těch, kdo za mne pracují – a když jsem měl bránit Boží věc, nenašel jsem ani slůvka ze všeho, co jsem přečetl, prostudoval, promyslel, abych jí pomohl.*“¹⁴⁰ Slibuje, že se polepší a bude bojovat proti zpupnosti duchovních, proti zrádcům. Komenský pociťoval radost, že může vést hovory s někým, kdo je stejně naladěný jako on sám. „*A Komenský sám tváří v tvář Miltonovi litoval, že není mladší, aby se stejně bojovně pustil do zápasu jako básník, po jeho boku, i když pro jiný národ.*“¹⁴¹ Komenský obdivuje Milтона za jeho snahy a přesvědčení, vkládá do něj velkou budoucnost.

¹³⁶ MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 217.

¹³⁷ Tamtéž. s. 311.

¹³⁸ Tamtéž. s. 374.

¹³⁹ Tamtéž. s. 377-8.

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 382.

¹⁴¹ Tamtéž. s. 383.

Martin Mulec

Mašínová poukazuje na hrůzy, které se v Evropě po válce děly. Popisuje otřesnou popravu Martina Mulce, který byl sluhou a odmítl se vzdát a přiklonit se k církvi katolické. Jednání lidí, kteří Martinovu smrt způsobili, je vyličeeno zvláště krutě a barbarsky. „*Měl se vlastně pomodlit. Ne, na to nezbývá času. Poláci rozjaření vyhlídkou na exekuci nad kacířem bji Martina a v jejich řevu zanikají i ta slova, jež si narychlo připravil: Bůh vám odpusť!*“¹⁴² Martinovi nepřišel nikdo na pomoc, nebyl nikdo, kdo by se rozzuřenému davu dokázal postavit.

4.3.4 Vybrané motivy

V úvodu třetího dílu můžeme narazit na některé zajímavé motivy z pozdějšího života Komenského. Jedná se např. o jeho skrývání poté, co odešel z vlasti. Je také poměrně dobře vykreslena doba, kdy Komenský působil v Lešně a poté odešel do Anglie. Zde se může čtenář seznámit s mnoha zajímavými detaily, které mu ještě více rozšíří obzory o této životní etapě Komenského, která neprobíhala v českých zemí. Právě v kapitolách věnovaných Anglii můžeme vidět i motivy z tehdejšího anglického prostředí. Usuzujeme tak dle toho, že Mašínová s věrnou detailností popisuje, jaké se nacházejí v Londýně památky, jak si Komenský Anglii zapamatoval a jaké zanechala stopy v jeho nitru, jak se zde věnoval debatám s novými přáteli, jak se scházel s některými zajímavými umělci apod. Zmínit lze např. setkání Komenského s malířem Hollarem¹⁴³ nebo básníkem Miltonem¹⁴⁴.

Zatímco doba, kdy žil Komenský v Anglii, se nese v pomalém a detailním stylu vyprávění, nabírají pak události poměrně rychlý spád. Přestože cílem dalších kapitol je poukázat, jaké styky Komenský po odchodu z Čech pěstoval (zmínit lze např. setkání s filosofem Descartem¹⁴⁵ nebo se švédskou královnou¹⁴⁶), vše se odehrává v podstatě pouze v rámci jedné kapitoly. To je podle mého soudu velká škoda, neboť právě tato etapa života Komenského bývá pro čtenáře nejvíce atraktivní. Je proto až s podivem, že mu Mašínová nevěnuje výraznější pozornost.

¹⁴² MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno. s. 459.

¹⁴³ Václav Hollar (1607 – 1677) – český malíř a rytec

¹⁴⁴ John Milton (1608 – 1674) – britský básník, spisovatel a politik

¹⁴⁵ René Descartes (1596 – 1650) – francouzský filozof, matematik a fyzik

¹⁴⁶ Kristina Švédská (1626 – 1689) – švédská královna vládla v letech 1632 - 1654

Je nutno konstatovat, že Mašínová přeskakuje další etapy Komenského života a pouze útržkovitě informuje o Komenského pobytu v Elblongu a Blatném Potoce. Zřejmě tím chce čtenáři ukázat, co vše Komenský stihl po svém odchodu z Čech.

Ve srovnání s předcházejícími díly autorka již ve třetím díle Komenského životní osudy nezobrazuje tak podrobně. Zmiňuje je, poukazuje na ně, ale zcela povrchně, čímž jenom čtenáři kazí dojem z poslední etapy Komenského života.

Je otázkou, a tu je třeba si klást, proč Mašínová nedokázala tuto dobu věrněji zachytit. Jedním z možných vysvětlení může být její věk, neboť v době, kdy tento třetí díl trilogie tvořila, jí bylo úctyhodných osmdesát let. Nicméně tato odpověď nás nemůže zcela uspokojit, neboť Mašínová, jak jsem měl možnost poznat její osobnost při psaní této práce, by neustoupila ze svých vysokých standardů ani v pokročilém věku. Navíc s ohledem na skutečnost, že poslední kapitoly v knize mají opět takový spád, dramatičnost a náboj jako na počátku celé trilogie, nemůže být na autorčin věk brán zřetel. V závěru knihy totiž Mašínová opět věrně a dosti detailně popisuje, jak došlo k požáru v Lešně, kde Komenský delší dobu působil. Tato jednání v jednotlivých kapitolách tak vzájemně kontrastují a někdy by tomu ani čtenář sám nevěřil, že uvedené pasáže pocházejí od jedné autorky.

Při další interpretaci těchto motivů lze však dojít k možnému vysvětlení, proč tak Mašínová čínila. Pro Mašínovou nebyl Komenský vědcem, filozofem, světovou osobností, považovala jej především za duchovního, učitele, manžela a otce. A proto ve svém třetím díle se snažila Mašínová vyzdvihnout momenty v etapách života, kdy takto vystupoval. A právě etapy Komenského života v Anglii a v dalších působištích, kdy se prezentoval jako vědec a filosof, pro ni nebyly tolik atraktivní, neboť chtěla poukázat na jiné stránky jeho života, kterým se do té doby nevěnovala taková pozornost.

Právě zde se dostáváme k motivům, které Mašínovu zajímaly nejvíce. Těmi bylo nastínění jeho statečného chování, ukázka toho, jak těžký byl jeho osud, a jak přesto dokázal ve svém životě jít dál, vzchopit se a navzdory těžkému životu mít pozitivní náhled na svět. V době, kdy se Komenský setkával s filosofem Descartem a debatovali spolu o metafyzických a abstraktních věcech, nebyla tato diskuse pro Mašínovou důležitá, a proto ji spíše jen zmínila, než aby ji detailně zobrazila. To se právě týká i těch prvků, které chtěla čtenářům zprostředkovat, přičemž Komenský jako filosof pro ni nebyl důležitý.

Co by však mělo být na tomto třetím díle vyzdvihnuto, jsou poměrně dramatické výjevy a motivy související s životem v exilu, s tím jsme se v předchozích dvou románech nesetkali. Mašínová si dala poměrně velkou práci s věrným vyobrazením útěku bratrských duchovních, kteří prchali z tvrze pana Sadovského tajnou chodbou, je popisováno, jak bylo dobyto Lešno a celé zapáleno. Tyto okamžiky a motivy v závěru třetího dílu disponují značným emocionálním nábojem, což čtenáři mohou jen kvitovat. V úplném závěru je nastíněno Komenského pozvání a odchod do Holandska, tím však román končí. V románu není zachyceno Komenského působení v této zemi, kde pobýval posledních čtrnáct let svého života. Což je jen na škodu, naše krásná literatura mohla být obohacena o ucelený obraz celého života tak významného myslitele a pedagoga.

ZÁVĚR

Při psaní této práce jsem stále častěji pociťoval úctu k Janu Amosi Komenskému, který předběhl svou dobu snad ve všech sledovaných aspektech. Je až s podivem, že není v českém prostředí zmiňován a připomínán častěji, neboť osobnost této velikosti by měla stát na piedestalu oslavujícím naši národní hrdost. Svým osudem také celkem věrně symbolizuje české dějiny a je pro nás inspirací – ač zmítán nepřízní historie vždy si uchoval čest, víru v Boha, lidskou důstojnost a především snahu neustále se zdokonalovat. To je většinou hlavním motivem většiny jeho děl – přimět k tomu i ostatní lidi bez ohledu na těžký a někdy až ironicky krutý život. Přijetím tohoto Komenského životního postoje bychom se jako národ také zřejmě oprostili od našeho alibistického přesvědčení, že jsme národem malým a dějinami smýkaným.

Osobnost Leontiny Mašínové, ačkoliv všeobecně bohužel málo známá, mě oslovila jednak svým citlivým pohledem na svět, jak dokazuje ve svých prózách, tak i svou zásadovostí a možná i odvahou. Ta se projevila především její pílí, jež věnovala svému rozsáhlému dílu v době, kdy hrdinové obvykle pouze plnili plán ve výrobě, potírali imperialistické agenty, případně s optimismem budovali světlé zítřky. Do této doby Mašínová uvádí v literatuře silně věřícího myslitele, jenž s křesťanskou pokorou přijímá život takový, jaký je.

Rovněž všude prostupující úcta Leontiny Mašínové k Jednotě bratrské. Také nijak nezastírá, že byla její členkou, což v 50. letech na pozadí probíhajících soudních procesů, představovalo velkou osobní statečnost.

Osobně pociťuji jistou obavu, zda tato má hluboká úcta, již jsem si během psaní této práce vytvořil, plně vystihuje význam díla J. A. Komenského zprostředkovaný podle mého názoru neobyčejně působivě a věrohodně dílem paní Leontiny Mašínové.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

BÍLEK, K. *Leontina Mašínová (1882 – 1975): literární pozůstalost*. Praha: Vydal Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno.

BLÁHA, A. I. *Problémy lidové výchovy: její pojem, úkoly a předpoklady*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav, 1927. ISBN neuvedeno.

ELIÁŠ, R. *Světlo v temnotách*. 1. vyd. Místek: Nakladatelství Lev Bílek, 1946. ISBN neuvedeno.

ERHART, A. *Základy jazykovědy*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-24612-5.

HANUŠ, M. *Osud národa*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1958. ISBN neuvedeno.

HANUŠ, M. *Poutník v Amsterdamu*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1967. ISBN neuvedeno.

JANOUSEK, P, ed. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1995. ISBN 80-85946-16-5.

JIRÁSEK, Alois. *Z bouřlivých dob. Zámecký hejtman*. Praha, 1899. ISBN Neuvedeno.

KOŽÍK, F. *Anděl míru*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1984. ISBN neuvedeno.

KOŽÍK, F. *Světlo v temnotách*. 3. vyd. Praha: SPN, 1970. ISBN neuvedeno.

KRATOCHVÍL, M. V. *Život Jana Amose*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988. ISBN neuvedeno.

LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

LÉHAR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-963-8.

MAŠÍNOVÁ, L. *Mladá léta Jana Amose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno.

MAŠÍNOVÁ, L. *Do labyrintu světa*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno.

- MAŠÍNOVÁ, L. *Planoucí pochodeň*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN neuvedeno.
- MAŠÍNOVÁ, L. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN neuvedeno.
- MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kolektiv. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- OPELÍK, J. a kolektiv. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 3/1 M-Ř*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.
- PASOVSKÝ, J. *Bouře a duha*. 1. vyd. Hradec Králové: Stanislav Kuchař, 1946. ISBN neuvedeno.
- POLIŠENSKÝ, J. *Komenský, muž labyrintů a naděje*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0580-3.
- PRAŽÁK, F. *Ráj srdce*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1958. ISBN neuvedeno.
- ŠTVERÁK, V., KUČERA, Z. *Chrestomatie z dějin pedagogiky*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-626-0.
- ŠUBRTOVÁ, M. a kolektiv. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 2. Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.
- VLAŠÍN, Š., ed. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977.
- WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz*. Ilustroval Adolf KAŠPAR. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. ISBN neuvedeno.
- ŽÁČEK, R. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-172-8.

ČLÁNKY

- BULÁNEK, F. D. Učitelé – průkopníci. *Lidová demokracie*. 1970, roč. 26, č. 85.
- MACEK, J. O kritice „Školských kapitol“. *Naše doba*. 1940-1941, roč. 48, č. 1-10.
- MARŠÁLEK, P. Nacistická okupace českých zemí jako pokus o destrukci české a československé státnosti. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2018, 3. ISSN 0323 – 0619.
- STEJSKALOVÁ, Anna. Koncepce osobnosti Jana Amose Komenského v literárním ztvárnění. *Filologické studie*. 1978, č. 1, s. 105-114.

Jméno a příjmení:	Jiří Drtil
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček Ph. D.
Rok obhajoby:	2022
Název práce:	Osobnost J. A. Komenského v prózách Leontiny Mašínové
Název v angličtině:	Jan Amos Komenský in selected novels of Leontina Mašínová.
Anotace	<p>Bakalářská práce se zabývá zejména zobrazením postavy Jana Amose Komenského ve vybraných prózách Leontiny Mašínové.</p> <p>Práce je členěna do čtyř kapitol. První kapitola práce se věnuje charakteristice životopisného románu. Druhá kapitola pojednává o literární tvorbě L. Mašínové. Třetí kapitola se zabývá zobrazením samotného J. A. Komenského na vzorku vybraných děl napříč 20. stoletím.</p> <p>Předmětem čtvrté části práce je analýza a interpretace vybraných motivů a témat spojených s osobností J. A. Komenského v literární tvorbě Leontiny Mašínové.</p>
Klíčová slova	biografický román, J. A. Komenský, Leontina Mašínová, román, trilogie
Annotation	This bachelor thesis deals with a portrayal of Jan Amos Komenský in selected novels of Leontina Mašínová.

	<p>The thesis is divided into four chapters. The first chapter characterises a biographical novel. The second chapter describes literary work of L. Mašínová. In the third chapter J. A. Komenský is depicted in selected works of 20th century.</p> <p>The objective of the fourth chapter of the thesis is to present Komenský's legacy and particularly to provide an analysis and interpretation of selected themes connected with J. A. Komenský in Leontina Mašínová's work.</p>
<p>Keywords</p>	<p>biographical novel, J. A. Komenský, Leontina Mašínová, novel, trilogy</p>
<p>Rozsah práce:</p>	<p>53 stran</p>
<p>Jazyk práce:</p>	<p>Český jazyk</p>